Přítomnost

ROČNÍK VI. V PRAZE 21. ÚNORA 1929. ČÍSLO 7.

Sibiřské drama a české poměry.

II.

Bylo také napsáno, že »Plukovník Švec« je hra pro staré panny a neukojené židovky. Obávám se, že kdo takto mluví, vůbec nerozumí tomu, co se před ním děje, a mylně se domýšlí, že některé staré instinkty mohou býti poraženy jednou nebo dvěma polemikami v »Národním osvobození«. Nejsem tolik obeznámen s psychologií neukojených židovek, abych posoudil, může-li je také »Plukovník Švec« přivésti k úkoji; byla by to theoretická novinka; pokud jsem takové židovky poznal, ukájely se jednak konkrétním starobylým způsobem, jednak — ty složitější —psychoanalysou. Ale znám natolik mužskou psychologii, abych věděl, že hrdinské drama stále ještě odpovídá mužské duši, a že v mužích nepřestává žít touha po hrdinství, činu, mužném sebezapírání, oddanosti dílu a myšlence. A bylo by špatné, kdyby nová doba i v tomto přinesla změnu, a kdyby tyto instinkty v mužích vyhynuly. V moderní době ovšem hrdinství bude vypadat jinak než ve staré, a budou hrdinové, jejichž ruka se po celý život nedotkne jílce meče; zavrhujeme válku, neboť jsme viděli, že moderní válka přivádí lidstvo nikoliv k hrdinství, ale k bídě a ponížení; snad ještě nikdy nebylo obyvatelstvo Evropy v takové jámě ubohosti a bezmoci, jako za poslední velké války; někteří chvalořečníci války stále ještě si ji představují jako slavný boj muže proti muži, čímž už hrozně dávno není; moderní způsob války neobrací se proti jedincům, nýbrž proti celkům, a nejmenší počet životů, s nímž kalkulují novodobé zbraně, je tucet; budete, s řadou ostatních, zabit nějakým mužem, který sedí daleko od vás a který vás nevidí, jako vy nevidíte jeho; vaše ruka nedosáhne na jeho krk; budete zabit něčím, granátem nebo plynem, proti čemu vám nepomohou ani svaly, ani zručnost v zacházení zbraní, ani odvaha, ani chytrost; bude to záležet na tom, padne-li ona osudná věc tam, kde vy stojíte; pak, kdybyste byl silný jak Herkules, statečný jako Achilles a zchytralý jak Odysseus, obestře vás věčná tma; budete číslo, které vyjde v ruletě smrti; voják budoucnosti nebude moci míti povznášející pocity zdravého muže, který s napiatými svaly a taseným mečem letí přes překážky na bystrém koni; jeho pravdivá situace bude daleko bližší situaci jednoho z desíti kořat v pytli. Hlavní cnosti v budoucí válce budou passivní, ne aktivní, nikdo nebude chtít nic od vašich svalů nebo od vaší odhodlanosti; bude se žádat, abyste byl trpělivý materiál.

Minulost znala vlastně jen jedinou formu hrdinství, vojenskou. My žijeme v době, kdy válečná poesie se stává nepravdivou, a budeme počítat s jinými formami hrdinství. Ale nikdy neztratí se tato touha po hrdinství, ať v jakékoliv formě, z mužské mysli, a dokud muži zůstanou muži, bude možno vysvětlit si úspěch hrdinského dramatu i bez neukojených židovek. Staří debatéři budou ovšem vždy stavět debatu nad čin, a budou snad i upřímně věřit této své stupnici hodnot; nezbývá jim, než aby potom byli bezradně zmateni úspěchem prostředního kusu, kde však čin byl nemilosrdně povýšen nad debatu. Mám dojem, že úspěch »Plukovníka Švece« je v určitém smyslu trest za hříchy levice; byly na levici skupiny, které snažily se vnutit veřejnému životu svou náladu věčného debatérství, svou nechuť ke všemu positivnímu, své »já bych chtěl všechno možné«; byli tu lidé, kteří vštěpovali publiku svou podrážděnost vůči institucím a kteří na několik let se docela pomátli faktem revoluce v Rusku; byli lidé, jejichž vrozené kverulantství odělo se barvami pokroku, a kteří si přáli uvrhnout společnost do stavu neurčitého a kňouravého toužení. Konstruktivní levice nedovedla vždy dosti jasně oddělit svou věc od těchto diletantů nespokojenosti. Může-li býti úspěch primitivního »Plukovníka Švece« obrácen proti levici, je to trest za tyto hříchy.

Řekl jsem již, že »Plukovníka Švece« psal voják tělem i duší, s důstojnickou zálibou v ráznosti a řiznosti. Dokonce příliš často tu muži sami o sobě tvrdí, že jsou muži, což praví mužové řídčeji dělávají:

> Švec: Narodil jsem se jako muž. Nemohu se smířit se zlem... Nám je třeba řádu a víry, chceme-li žít.

Nebo:

> Kaluža: Copak nejsem muž a voják? Jsem já nějaký agitátor, orátor, deklamátor? Jsem ten, který jsem. A nemohu se přes noc změnit z pořádného mužskýho v povídavýho strejce.

S uměleckého hlediska musí býti podotknuto, že takové přímé dušování »já jsem mužskej« je trochu laciný umělecký prostředek, a že by autor měl postavit na scénu muže, v nichž by každý z publika viděl muže, i když by oni sami svou mužnost neinserovali. Ale k tomu bylo třeba více psychologického a charakterotvorného umění, než ho v sobě má lyrický a deklamátorský Medek. Ostatně ukazuje taková sebechvála Medkových hrdinů, kam Medkův kus patří: do bohatýrského dramatu. U Corneille na př. také jeho hrdina se postaví doprostřed jeviště a beze všeho ostychu začne deklamovat: »má duše vznešená . . .«

Nelze vytýkat Medkovi jeho autorské úmysly; snad je ještě dovoleno básníkům, aby psali také o hrdinech; lze-li mu co vytýkat, tedy to, že svůj kus psal místy jako vzornou přednášku pro nedělní vojenskou školu. »Jak jsem jen mohl tak dlouho a neodpovědně chrápat!«, volá tu Švec, vyspav se jednou trochu. To je tedy jistě náramně vzorné a může to přijít do každé vojenské čítanky. Ale, není-liž pravda, cítíte tu zase trochu té jen slovní ušlechtilosti, jako dříve trochu té jen slovní mužnosti? Pravou dramatickou krev má ten, kdo necharakterisuje své osoby přímou řečí a tím, co sami o sobě povídají, nýbrž jen dějem. Chápu, že důstojníci budou nadšenými diváky Medkova kusu; jsou tu naučné věty (»Jsem voják a musím býti připraven i na krveprolití«, »Chceme nějaký rozkaz, protože jsme vojáci«, »Teď mají všecka slova sotva půl kopějky ceny,

nejsou-li to slova rozkazu a slova hlášení«), které se znamenitě hodí k tomu, aby byly psány velkými písmeny na tabulích ve vojenských školách. Někdy se dostává Medek do pravé extase vojenskosti, jako v této scéně:

Švec: (Potěžkává svůj revolver.) Můj starý zborovský nagan! Dobrá zbraň. Bije na jisto!

— — — — — — — — — —

Voják: Já jsem poznal svoji flintičku zlatou, svoji vintovničku zborovskou, Mařenu, Mařeničku!

(Objímá a celuje svou zbraň.)

Další voják: Ach bože, božíčku, jsme tedy zas vojáci! Vojáci!

— — — — — — — — — —

Jiný voják: Vojáci! Vojáci! A už nejsme spolek! Už nejsme! A budeme do toho řezat, sekat, mastit, mazat!

Tedy takovou a jiné jí podobné scény psal někdo, kdo byl v té chvíli více voják než básník. Neupírám panu Medkovi právo na žádný z jeho citů, krediuji mu jeho sympatie i antipatie. Tím se dotýkám polemik, které v souvislosti s »Plukovníkem Švecem« byly vedeny o některé události z historie sibiřských legií.

Kdyby byl Medek nazval své drama »Plukovník Krejčí« nebo »Plukovník Truhlář«, bylo by těch polemik patrně méně. Ale vzav si za hrdinu historickou osobnost a nazvav hru přímo »Plukovník Švec«, nemůže zabránit, aby nepřicházeli lidé a nechtěli zjišťovat, jak to s tou historií vlastně bylo. (Psáti o skutečné osobnosti — to je ostatně také jedna z vlastností lidových her, a »Plukovník Švec« je pravá lidová hra.) Dovedu pochopit, že Medek cítil tenkrát na Sibiři věci tak, jak je nyní líčí: dovedu pochopit jeho úzkost z rozkladu, bolest z rozpadávajícího se díla, a kdo za to může, že široké publikum miluje více dílo než ty, kteří by je byli ohrozili? Četl jsem, co bylo z pravé i z levé strany psáno o legiích: z těch i oněch pramenů je jasno, že byly chvíle, kdy naše sibiřské vojsko stálo na pokraji chaosu; ani levé prameny to nepopírají. I kritikovi musíte dovolit, aby někdy vyjádřil své osobní pocity: nemohu sympatisovat s těmi, kteří měli své podíly a podílečky na vznikajícím zmatku; nemohu sympatisovat s primitivními demokraty sibiřského vojska ve chvíli, kdy bylo třeba kázně; plukovník Švec, pojat jako bojovník proti chaosu, je básnicky hrdinská osobnost, a co jej dělá trochu papírovým, není podstata tohoto konfliktu, nýbrž nikterak prvotřídní dramatická a psychologická síla autorova. I my doma jsme pocítili, kterak nejasná demokracie má někdy sklon blížit se chaosu a bezvládí: pocitivše to, nemůžeme považovat delegátštinu za vrchol v historii sibiřských legií.

Dvě jsou postavy, ve kterých Medek symbolisoval prvky rozkladu v sibiřské armádě: Martyška, hrubý, žvanivý demagog, a Janda, pacifista a jakýsi Český bratr. Nemůže-li býti pochyby o tom, že Martyškové existovali, zdá se býti Janda teprve pozdějším výmyslem autorovým z dob, kdy jeho duch dostal se pod mohutný vliv pana dra Borského. Taková karikatura pacifisty, uvedená ovšem v souvislost s Chelčickým, který je tu skoro pokládán za nejhorší národní obludu — to je už známá papírová fixní idea p. Borského. Zdravý český pacifismus vypadá zcela jinak — Byl-li kdo z těch, kdo v Čechách kdy vzali pero do ruky, pravý muž, byl to Havlíček, a tento muž se svým vzácným realistickým instinktem jistě by dnes nestál v řadách těch, kteří se pokoušejí harašit československou šavličkou. Měli jsme ne pouze pacifismus Chelčického, ale také pacifismus Havlíčkův, a Českých bratří mezi námi chodí vůbec daleko méně, než se domnívá pan Borský, který trpí vidinami.

Pravice, která stále hledá způsob, jak se dostat na kobylku těm, kteří k ní nepatří, vyzdvihla »Plukovníka Švece« na štít jako své representativní drama a spustila velký pokřik nad jeho úspěchem. »Večer«, který je psán zajímavou směsí, složenou z agrární řiznosti a žluče zneuznaných básníků, se rozmáchl tak, že mohl skoro až upadnout, a napsal: »Medek spolkl Karla Čapka i s chlupy!« Pokud tedy mluvíme o umění, je pravda, že by Medek náramně potřeboval spolknout aspoň několik chlupů Karla Čapka; předpokládám, že by ho to náležitě inspirovalo. Má-li výkřik »Večera« představovat nějaké estetické hodnocení, pak je to prostě směšné. »Plukovník Švec« je účinná lidová hra, psaná literárním primitivem; měřena vyššími uměleckými měřítky by ovšem selhala. Jsou tu, jak to v lidových hrách bývá, formulky místo lidí, deklamace místo řeči, dekorace místo psychologie. Jsou tu místa tak nejobyčejněji napsaná, že by to každý průměrný člověk tak napsal, kdyby měl toto thema: »To bylo už tam v třebíčské sokolovně — jasný a ryzí muž . . . muž-Sokol . . . československý voják! Tvrdý a rovný a čestný! Ten ocelový muž, kterého viděl Miroslav Tyrš! . . .« Rudolf Medek patří k dosti obvyklým případům básníka, který ještě nepřišel na básnickost prósy, a je básníkem jen, pokud píše verše. Za vnitřní poesii je tu náhradou poesie vnější, slovní, deklamace. Pokud se tu mluví o problémech, mluví tu jedna strana o nich tak ošuměle jako úvodník »Národa« a druhá jako nepodařený článek v »Národním osvobození«. Medek v sobě ještě vůbec nepřekonal novinářský styl: to je dost osudné pro básníka.

Ne, nechtěl jsem brát »Plukovníka Švece« v ochranu po stránce umělecké; ale chtěl jsem říci, že jeho ethika nezasluhuje tolik rozčilování.

F. Peroutka.

POZNÁMKY

Srdečná dohoda římská.

Co se stalo v Římě? Byla rozřešena římská otázka, praví se nám. Otázka, o níž se mnoho bájilo po dvě lidské generace. Crispi prohlásil předem toho, kdo ji rozřeší, za největšího státníka atd., zkrátka pravá otázka Sfingina. A le v tom to nevězí. Nebylo žádného řešení. Papež prostě resignoval na svůj majetek a smířil se s tím, co se stalo a co nebylo lze odčiniti. Uznal sjednocenou Italii, uznal rod savojský (který ho oloupil), uznal Řím za světské hlavní město. Za to dostal jen svrchovanost ve Vatikáně a nad Vatikánem, kterou mohl mít hned na počátku a vždycky. V tom to tedy jistě nevězí. Neboť papežové nesmiřují se se skutečností jen proto, že je to skutečnost. Smířil-li se Pius XI. přece, je to jen prostředek jiného účelu, jen předpoklad, v ýchodisko dalšícesty k jinému cíli. K jakému, o tom mluví druhá část smlouvy: konkordát. Tím se katolicismus stává italským stát-

ním náboženstvím a Italie katolickou velmocí. Papež a duce — neboť král je v tom stejně jako jinde nevinně — přestali býti nepřáteli jen proto, aby se mohli státi spojenci. V tom je historický význam události, nikoli v likvidaci té kuriosity vatikánského vězení. — Nyní záleží na tom, jak vysoko budeme tuto dohodu hodnotit. Podceňování bylo by snad ještě nerozumnější než přeceňování, k němuž se dnes leckde jeví sklon. Musíme si uvědomit, že tu neběží jen o nějaké koloniální zájmy francouzské, nýbrž o podložení nové politické propagandy protiliberalistické a protidemokratické starým světovým názorem s mohutnou organisací a vlivem morálním i politickým. Budou se navzájem kompromitovat nebo podpírat? Papež řekl to docela upřímně, že jen světový názor a politické působení fašismu vytvořilo tu atmosféru, ve které smír obou mocí v Italii, světské a duchovní, byl možný. Těší se z toho, že »liberální fetiše« byly zkáceny, a svolává milost boží na hlavu toho, »který ve svých rukou drží pevně otěže Italie«. To je něco nového; až dosud považovali jsme církev za instituci nadnárodní, zasvěcenou péči o duchovní blaho člověka a každé lidské duše, bez ohledu na všechny rozdíly. Oficielní orgán kurie »Osservatore romano« protestoval proti fašistickému »zbožnění státu« a shledával i jeho chartu práce nestačitelnou »s křesťanským pojetím státu a lidské svobody«. Náhle tedy převládly ve Vatikánu jiné doktriny. Mussolini jistě nevydává v konkordátu veškeru výchovu mládeže do rukou církve, aniž se ujistil, že nebude sycena chlebem protifašistickým. Těsné spojení církve a státu v Italii nemůže znamenat nic jiného než že církev beztak tradičně italská stává se i fašistickou, t. j. nacionálně i politicky výlučnou. Po pádu Rakouska neměla církev jediné spolehlivě katolické velmoci. Italie Mussoliniova nabízí se k této roli, ale cena je strašná. Papež, suverén jednoho římského předměstí, stává se, třeba ještě neuvědoměle, nástrojem jedné země, jednoho imperialismu. Je těžko říci již dnes, jaké výboje duchovní či hmotné toto spojení nové Italii přinese, jisto však je, že papežství ocitá se tím v novém zajetí avignonském a že schéma stává se aktuální možností, je-li katolictví ještě dost živé na takové prudké reakce.

R. P.

Bída ve službách reklamy a čeho ještě?

»Večerní list« a jeho různá vydání měla za mrazů docela zvláštní sensaci. Po dlouhých dnech klidu, ztráveného vymýšlením, sháněním, opisováním, překládáním a rozšlapáváním sensací a pikanterií, objevila najednou redakce tohoto listu, že je také na světě bída. A hned se horlivě pustila do exploitace této bídy. Nejdřív, samozřejmě, dostaly všechny sociálně-zdravotní a humanní instituce veřejné svůj díl, že nic nedělají — a pak se »Večerní list« pustil do vlastní akce. Nelze míti nic proti tomu, jestliže denní tisk upozorní veřejnost na trpící nebo sám uspořádá nějakou pomocnou akci. Bylo takových akcí třeba a budiž vděčně kvitováno, že skoro všecken tisk svoji povinnost pomoci splnil. Ale dělat si z pomoci reklamu, to zůstalo, zase jen lidem z tiskovin Stříbrného. Kvitovat došlé dary, sprostředkovat jejich kontrolu a distribuci — dobrá. Ale co říci tomu, když každé milosrdné (prý) návštěvy mezi chudými využije tisk Stříbrného k tomu, aby tuto bídu spolu se sebechválou a vynášením vlastní ušlechtilosti servíroval jako sensaci? Mluví-li se o bídě a těžkých poměrech, v jakých lidé za povětrnostní a uhelné katastrofy žili, má se mluviti tak, aby to vzbudilo účast a způsobilo vůli pomoci. Ale vymýšlet si zmrzlé děti, líčit omrzlé nohy jako tělo rozsekané při nějakém parádním expres-mordu, je nevkus vypočítaný na sensaci a — odpusťte — kšefty. Stejně celá ta neanonymní dobročinnost, skoro reklamní, kterou »Več. list« tak horlivě pěstuje. Ze všech článků, jejichž tenorem jest »naše pomocná akce«, »naše auto s potravinami«, »naše sběrací akce« atd. to přímo křičí, jak tihle lidé, kteří jakousi náhodou se dostali k dobročinné práci, nejsou zvyklí ji konat. A každý případ dobročinného zásahu jest v kursivách rozšlapán, i takový, kdy chudá zmrzačená žena dostane trochu obnošených šatů, kousek jídla a 36 Kč, jako sensace prvního řádu. — »Nechtěla věřit, že to vše je její!«, s tučným titulkem a konečkem, který vynadá — našim sociálním institucím. Nuže, je pravda, že naše sociálně-humanní instituce jsou vinou poměrů v sociální správě státní špatně a chudě vybaveny. Ale kdyby měl na př. Červený kříž psát o každé své práci tak, jak o svých činech píše »Večerní list«, pak by nezbylo na stránkách tohoto žurnálu ani kousek místa pro ptáčky, kteří zašveholili, pro dramata milenců, ukousnutá pohlaví. Koná-li »Večerní list« náhodnou charitativní činnost, nemá práva pomlouvat řádně organisovanou sociální práci humanních a sociálně-zdravotních institucí. Nejen že ji poškozuje. Ale hlavně proto, že tu svou vlastní činnost diskredituje. Uvážíme-li, že za akcí »Večerního listu« stojí milionáři Stříbrní, jest suma asi 15.000 Kč pro chudé za 14 dní vybraná směšným dárkem. O tom, co dělá veřejná sociální péče, za jakých obětí a s jakými prostředky, mohl by se Stříbrného tisk informovat u každé sociální pracovnice, aby poznal, jak snobsky vypadá jeho sebechvála, že sebral mezi lidmi šatstvo, uhlí a peníze a dodal na vlastním autu do chudých domácností. Dobročinnost, která obnažuje a řvavým soucitem veřejně snižuje své objekty, nemá ceny.

FKZ.

Potíže s historií.

Ve své přednášce o poměru Čechů k Němcům uvedl dr. K. Kramář m. j.:

> »Vzpomínám na deputaci pražských Němců pod vedením rektora university prof. Naegele, která si mně, jako ministerskému předsedovi po převratu, přišla stěžovati na křivdy, které se jim v Praze staly. Vyslechl jsem je trpělivě a pak jsem jim jen s úsměvem řekl: »Nemyslíte, pánové, že můžete na kolenou děkovati Pánu Bohu, že se vám stalo tak málo po všem tom, co jste proti nám dělali a čím jste nám hrozili, kdybyste zvítězili?« Páni se usmáli také, bylo po audienci a nerozešli jsme se ve zlém.«

Na tento passus z přednášky dr. K. Kramáře ozvali se v »Bohemii« prof. dr. Naegle a německý člen městské rady pražské, dr. J. Eckstein. Prof. dr. Naegle prohlašuje, že to bylo jinak, než jak to líčí dr. Kramář. Nebyl (Naegle) u dr. Kramáře jako zástupce pražských Němců, ale dostavil se k němu 3. prosince 1918 z usnesení akademického senátu německé university (z 30. listopadu), jsa provázen tehdejším děkanem právnické fakulty prof. dr. Exnerem, a to ne aby si stěžoval na příkoří spáchané na pražských Němcích, ale aby si stěžoval na utlačování německé university, o čemž také podal písemné memorandum. Podle prof. Naegle řekl dr. Kramář: »Zapomínáte, pane rektore, že jsme vítězi«. A ještě říká dr. Naegle: Z rozhovoru s dr. Kramářem nebyli jsme uspokojeni, nýbrž jsme odešli hluboce roztrpčeni.« — Dr. Josef Eckstein vysvětluje, že dr. Kramář zaměnil tu asi intervenci prof. dr. Naegle s deputací pražských Němců, která si u dr. Kramáře stěžovala na odstraňování německých nápisů v Praze. Ale této deputaci řekl dr. Kramář — podle svědectví dr. Ecksteina:

> »Prosím vás, pánové, buďte rádi, že zůstalo (jen) při tabulkách, nápisech. Jsme v téže situaci, jako vy, a nevíme, kde se věc zastaví.«

Podle dr. Ecksteina bylo smyslem této odpovědi, že odstranění německých nápisů jest ventilem vášnivého a rozbouřeného lidu, a že stav bude jen přechodný.

Proti větám z přednášky dr. Kramáře stojí dva svědci. Bude asi mít pravdu dr. Eckstein, že si dr. Kramář spletl intervenci Naegleho s intervencí pražských Němců. Dr. Eckstein i Naegle líčí tehdejší stanovisko dr. Kramáře zcela jinak, než on sám. Kramářova věta: »Pánové se usmáli také, bylo po audienci a nerozešli jsme se ve zlém«, ať už padla při hovoru s dr. Naeglem nebo v hovoru se zástupci pražských Němců, zní příliš idylicky, vzpomeneme-li si na tehdejší náladu našich Němců. Jde tu o docela malinkou episodu. Ale historik musí si všímat i takových malých episod. Právě episody z doby převratu — i pokud jde o Němce — jsou velmi poučné a historikovi mnoho řeknou o náladě. Ale jak si počne historik s touto idylickou episodou, která skončila v dobrém, při níž se Němci smáli slovům dr. Kramáře, když dva němečtí lidé (a Naegle zase si vede svého svědka) říkají: bylo to jinak, než říká dr. Kramář? I z této episodky, kterou dr. Kramář líčí se zjevným sklonem k idyle, Naegle a Eckstein však zamračeně, jest vidět, jak historik má těžkou práci, hledá-li v dějinách, jak to vlastně bylo. Práce ta není lehčí, i když tyto dějiny jsou dějinami let kolem roku 1918.

V. G.

POLITIKA

Alfred Fuchs:

Velcí a malí.

Nedávno se stala charakteristická příhoda. Noviny srovnávaly literární činnost dvou autorů a stranicky stavěly jednoho nad druhého, jednoho chválily, druhého haněly, takže veřejnost musila míti dojem, že oba autoři jsou největší nepřátelé. Mezi tím, co takto noviny si navzájem přisuzovaly jejich skalpy, oba autoři si vyměňovali humoristické, přátelské dopisy o této kampani. Když polemika dostoupila vrcholu, uveřejnili svoji vzájemnou korespondenci, a tu se ukázalo, jak málo věcného podkladu mají podobné novinářské polemiky.

To, čeho jsme byli tentokrát svědky v literatuře, se často opakuje, zejména v životě politickém. Tu velmi často bychom soudili, jak strašnými nepřáteli musí asi býti politikové mezi sebou, když si jejich novináři tak nadávají. A pak vidíme, že spolu jedou v témže kupé na místo, kde každý má mít schůzi, a že se celou cestu spolu docela přátelsky baví, jako dva slušně vychovaní gentlemani, zatím co jejich korteši a sekretáři si rozbíjejí navzájem hlavy, takže prostý volič má často dojem, jaký mívá venkovská babička, která nemůže pochopit, jak je to možno, že ti dva páni advokáti, kteří se tak ostře k vůli její koze navzájem potýkali, po skončeném líčení jdou spolu svorně do vinárny na přesnídávku.

Z toho všeho plyne naučení, že malí lidé jsou vždycky bojovnější než ti velcí, a jest to také přirozeno. Kdo jest na vůdčím místě, přehlédne větší kousek světa, vidí, jak malicherné jsou všední spory a všední politikaření u srovnání s velkými myšlenkami, které řídí svět. President Masaryk ve svém nedávném poslání YWCe citoval krásná slova svatého Augustina: »Hominem diligere, errorem odisse«. »Člověka milovati, nenáviděti blud.« Pod zorným úhlem těchto slov se však dovedou na svět dívat jen lidé opravdu velcí, kteří cítí, že slouží ideám a že u srovnání s velikostí těchto ideí osobní věci klesají na nulu.

Jeden z našich politiků srovnal určitou kastu lidí se žoldnéři středověkými, kteří se válečným řemeslem živili, a když pro ně nebylo obživy, podnikali výpravy na vlastní pěst a nic neměli tak v nenávisti jako mír a pokoj. I ve veřejném životě jsou takoví žoldnéři interesovaní na sporech velkých pánů, kteří každý konflikt a každý spor nadouvají i tehdy, když vůdcové si již dávno přátelsky tisknou ruce. Jsou to lidé zvyklí lovit v spletitých houštinách osobních protikladů, lidé, kteří veškeren smysl politiky vidí jenom v osobních intrikách a kteří cítí, že by přišli o řemeslo, kdyby byl mezi lidmi poměr trochu lidský. Líčené rozhořčení malých pánů je vždycky horší, než projevy skutečné nevole u pánů velkých. Již ze staré armády rakouské se vypravovala anekdota, že když generál všeobecně se pozastaví nad tím, že některý voják snad měl na misce skvrnu, než věc dojde až ke kaprálovi, je z toho hotové boží dopuštění. Leckdy to tak vypadá i s novinami: než věci dojdou až do novin, než dojdou do úst kaprálů, prodělají velmi důkladnou metamorfosu. Tento zájem na sporech, na klepech, toto redukování každého problému na věci osobní je nejtypičtějším znakem plebejských povah, jež jsou ovládány jediným pocitem: ješitností a pomstychtivostí. Kdyby si všichni lidé politicky čistotní řekli, že budou morálně bojkotovat lidi tohoto typu, že nepřipustí prostě, aby se dostali nahoru, že proti nim zorganisují jakýsi druh maffie, aby je při každé příležitosti znovu klepali přes prsty, pak bychom viděli žoldnéře brzo lézt ke křížku a také obecenstvo by nabylo víc smyslu pro to, co jest opravdovým bojem a co jest pouhým šarfmachrovstvím nebo osobním chlazením žáhy. Politické salony nejsou salonem zhrubnutí veškerého života. Jsou jím spíše politické pavlače, suterény a čeledníky. Jsou lidé, s nimiž se polemisuje, a jsou lidé, k jejichž projevům se mlčí a počká se prostě, až ukradnou hodinky, a pak se předají policii. Nebo se počká, až je někdo přeplatí a oni začnou povídat sami. V jednom Schillerově epigramu se praví o komentátorech děl velkých mistrů, že tam, kde králové stavějí, mají trakařníci co dělat. Kde králové bojují, mají co dělat žoldnéři, i takoví, kteří prodlužují své existence od měsíce k měsíci, jsouce si vědomi hluboké pravdy, kterou člověk podobného typu vyjádřil nedávno slovy: »Jen abych u té partaje vydržel ještě dva roky. Pak toho na ně budu vědět tolik, že mne již nikdo odtamtud nedostane.« — To jsou principy, na jejichž základě se dělají namnoze politické kariéry, při čemž nejsou za ně ani tolik odpovědni ti, kdož se takto živí, ale hlavně ti, kdož tyto živnosti patronisují. Ale na všecky dochází, protože třeba by jedna stará věta Ciceronova zněla sebe banálněji a cvičebnicovitěji, jest přece jenom pravdivá. Cicero praví: »Přátelství může býti jen mezi dobrými.«

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Mužové, kteří dělají dějiny.

I.

Parker Gilbert.

Evropa se velmi pomalu propracovává z Maelstromu války a z jejích těžkých hospodářských důsledků do klidného vývoje. Současná jednání v Paříži jsou jakýmsi mezníkem, kterým se končí prvá etapa konsolidace Evropy, kdy se pracuje na plánech, podle nichž má býti vybudována definitivní hospodářská stavba pro dobu celé generace. Jest jisto, že konečná úprava závazků Německa vůči dohodovým státům vtiskne dalšímu vývoji hospodářských i politických poměrů v Evropě ráz stability, kdy bude možno počítati dále do budoucna a kdy i státy které až dosud nemají jednotné hospodářské politiky vůči cizině, si tuto budou moci vypracovati. Nejedná se tu jen o Německo, jedná se o všechny ty, kteří žijí s ním ať již v jakýchkoli hospodářských vztazích.

Sedm států vyslalo po dvojici delegátů, aby pracovali na díle, které má býti základem k budoucí výstavbě Evropy, čtrnáct odborníků, kteří museli přijíti k slovu, když se politika dostala na scestí.

Za těmito oficielními čtrnácti se tu a tam vynořuje kdosi, kdo se zdá býti duchem všeho. Lichý patnáctý, o kterém se poměrně málo píše, o kterém se mnoho nemluví, ten, který jest stále na cestách, ten, o němž pravila světová finanční veličina Paul Warburg: »Muž, který dělá dějiny«.

Tento patnáctý jest »praktický mladý muž, s očima sníka, se vzezřením učence ... vždy praktický nadšenec« — generální agent reparací Parker Gilbert. Člověk držící se vždy v ústraní, houževnatý a neúnavný pracovník, jehož předností jest jasné myšlení a neochvějný optimismus. Život jej postavil před těžké úkoly, které přes své mládí provedl, a již ve 30 letech opouštěl dráhu, která u jiných by byla celoživotním cílem. Tohoto člověka »našel a udělal« Andrew Mellon.

Seymour Parker Gilbert narodil se 13. října 1892 (je mu tedy teprve 36 let) v Bloomfield ve státě New Jersey (nedaleko New Yorku), z prostých rodičů. R. 1912 absolvoval Rutgers College, jakožto bakalář svob. umění; 1916 mistrem svobodného umění. Mezitím studoval práva na Harvardské universitě, kdež dosáhl akademické hodnosti bakaláře práv r. 1915 (cum laude). Hned na to vstoupil do advokátní prakse velké newyorské kanceláře Cravath & Henderson. Na podzim r. 1918 byl povolán fedeerální vládou do Washingtonu a stal se členem štábu pro válečné půjčky; později fungoval jako expert při úpravě veřejného dluhu vzniklého válkou; v červnu 1920 jmenován asistentem tajemníka pokladu (ministra financí) a byl pověřen správou daňových věcí. Při změně administrativy, v březnu 1921, kdy po demokratech (Woodrow Wilson) nastupovali republikáni (Warren Harding), byl nejen převzat novým ministrem financí Mellonem, nýbrž v červenci 1921 jmenován podtajemníkem pokladu (dostalo se mu tedy jednoho z nejvyšších míst, které exekutivní moc Spojených států udílí starým finančním odborníkům — Gilbertovi bylo tehdy 29 let). Na podzim 1923 však opustil státní službu (pro politické machinace, pro něž neměl »porozumění«), aby se věnoval advokátní praksi (v téže firmě, u které začal svoji právnickou karieru). Mellon, který jej nerad ztrácel, jej nepustil se zřetele, a tak po roce (1924) Gilbert uznal vyšší důvody a opustil velmi výnosnou kancelář, aby věnoval svoji energii a svůj optimismus tam, kde jich bylo nejvíce zapotřebí.

K tomu ještě charakteristický detail: i nejvyšší úředníci ve Spojených státech »píchají hodiny« — příchod a odchod z úřadu. Proč jej Meellon nerad ztrácel, bylo vidno z toho, že pravděpodobně nebylo pracovníka, který by jej nahradil; svoje mládí nahražoval intensitou práce. Tak na př. v jednom měsíci bylo zaregistrováno, že ze 30 dnů, včetně nedělí a svátků, byl jeho odchod z kanceláře »píchnut« až po půlnoci, často až ve 2.00 a ve 2.30 ráno, tedy v době, kdy už se pomalu začíná chodit domů, ale z barů.

Člověk, který neznal Evropy a který neznal prakse složité machinerie bankovního světa, byl najednou postaven před úkol, který byl s to zdolat v praksi sešedivělého finančníka.

Šel do Evropy se svým optimismem, za cílem učiniti pořádek z chaosu, s dobrou vůlí. S onou dobrou vůlí, která hraje tak velkou roli v americkém podnikání, takže jest oceňována v bilancích — při fusích — až i na miliony dolarů. Bylo třeba vybudovati zcela nové, odlišné ovzduší dobré vůle a důvěry, které by umožnilo, aby se Evropa dostala konečně do klidnějších vod.

Jen jeho klidu a rozvaze možno vděčiti za to, že tak mnoho třecích ploch se ohladilo, mnoho hrbolů na cestě k rekonstrukci vyrovnalo. V dobách, kdy prosazoval plné placení účtů německým exportérům za německé zboží dovážené do Velké Britanie (1925) — takže britská vláda nestrhovala na základě Recovery Actu 26% dovozní clo přímo, à konto reparací — bylo nutno přemoci první a těžké překážky, aby byla vybudována důvěra, ztracená válkou. Po prvém úspěchu následovaly další. V jím vypracované organisaci provádění Dawesova plánu byla poprvé od skončení války vyslovena Německu oficielně důvěra, že bude prováděti řádně ustanovení plánu, a vysloveno uznání dobré vůle k spolupráci (v lednu 1925, tedy nedlouho po stabilisaci měny). Svým prohlášením na podzim 1925, že stěžejním problémem reparací není, zda Německo může platit, nýbrž jestli tyto velké převody mohou býti činěny plynule, aniž by se porušila platební bilance, rozčeřil hladinu politickou v západních státech. Ne jednoduchou úlohou bylo vyřešení problému věcných dodávek, proti nimž se bránily domácí průmysly příslušných států ze strachu před snížením zaměstnanosti vlastní výroby — opět tedy nutnost vybudování určité dávky důvěry a ducha spolupráce. Na druhé straně, když bylo třeba, nebál se ani politického ani veřejného mínění Německa a veřejně ve svých zprávách prohlásil, že Německo nevyužívá plně svých zahraničních půjček, daných mu na základě důvěry, k produktivním účelům, nýbrž že za tyto peníze pořizuje stavby, na něž jest dost času. Vystoupil proti rychlému vzestupu výdajů na obranu země, což bylo považováno za zasahování do vnitřních mocenských zájmů říše, neboť tato splnila, jak zjištěno kontrolními komisemi, odzbrojovací podmínky a vydržovala pouze předepsaný stav vojska. Nebál se dále vytknouti říšskému ministerstvu financí hospodaření,

které neodpovídalo směrnicím Dawesova plánu. Zakročil s úspěchem proti přílišnému vypůjčování německých zemí a obcí v cizině, takže zřízen říšský kontrolní orgán při požadování zahraničního úvěru.

Aby jeho činnost mohla býti úspěšnou a aby i jeho výroky měly váhu, musel míti základ, o který by se mohl vždy opříti. A touto základnou, která jej vždy kryla, byla Wall Street. Nutno si uvědomit, že od chvíle kdy Dawesův plán se začal uskutečňovat, až dodnes vypůjčilo si Německo v cizině více než 1¾ miliardy dolarů. Z toho byly téměř $^4/_5$ umístěny ve Spojených státech. Poněvadž newyorkská bursa vždy hned reagovala na jeho prohlášení, byl s to prosadit vše, co považoval za nutné v zájmu řádného a plynulého provádění plánu. Proto politické vlivy, které se snažily několikráte zasáhnouti do jeho práce, se nesetkaly s takovým zdarem, s jakým se počítalo.

A právě toto postupné zadlužování Německa v cizině bylo příčinou, proč Gilbert posledního půl roku pracoval na tom, aby již co nejrychleji, když stabilisace Německa dospěla tak daleko, byla svolána konference odborníků, která by stanovila definitivní výši reparačních závazků a platební schopnost Německa a vypracovala konečný rozvrh jeho platů.

Jeho argumentace byla jednoduchá, avšak účinná a obracela se hlavně do Ameriky. Proto jeho nedávná návštěva ve Spojených státech, proto i opatrný výběr silných a vlivných individualit se strany Unie, která se v minulých letech z opatrnosti v Evropě neangažovala, aby pak tím větší vahou mohla vystoupiti při definitivním řešení jednoho z největších světových problémů. Dnes, kdy Amerika investovala do Německa na 1½ miliardy dolarů, má v prvé řadě zájem na tom, aby její investice požívaly co největší jistoty.

Když Gilbert prosazoval dnešní pařížskou konferenci, pravil: »Poněvadž německý zahraniční dluh stále stoupá, jest zahraniční věřitel Německa nucen požadovati čím dále tím s větším důrazem přesné stanovení konečného rozsahu reparačních závazků.«

To jest ve stručných rysech načrtnutý obraz a program člověka, který jest stále jaksi v pozadí, avšak má větší vliv než kterýkoli panovník, a který jest dnes osou, kolem níž se točí osud Německa. Jde za staroanglickým heslem: »The first law of God was order« (prvním zákonem božím byl pořádek), a možno říci, že již do značné míry se mu podařilo učiniti z chaosu pořádek.

Buduje důvěru — buduje mír. *Tych.*

LITERATURA A UMĚNÍ

Z. Rykr:

Současná situace malby.

Není pochyby, že žijeme v prose. Dokonce v jakémsi hygienickém procesu odornamentálnění, oddekoračnění a odestéčtění. Není vyhnutí, na každého to přijde. A kéž by hodně dlouho to trvalo, abychom se pořádně vykoupali, vysprchovali a vyfrotírovali ze všech těch romantických šlupek, které na nás doba nanesla. Měla-li renezance symbolem lva, gotika draka, dekadence orchidej, poválečný kubismus herinka, mějmež teď ve znaku vanu. Je to skoro veselé, jak se do té vody lidem nechce. Nejmíň umělcům. Každá kolínská vodička a »jen tak« namazání je jim dobré, jen když se vyhnou pořádné sprše.

Nejde ku podivu o nic jednoduššího než o skutečnost, o pravdu, a taková je s tím potíž. Chceme-li mluviti jen o malířství, můžeme si vzpomenout na impresionisty, kteří první se rozutekli do světa z ateliérových šer, štafáží a pós. S bujarým rozohněním se vrhli do života, který se jim stal smyslovým požitkem. Příroda se stala intimní událostí a privátním vychutnáváním. Proto tolik »Snídaní v trávě«, tolik voňavých kytek, pomerančů a jablíček. Tolik »Nedělních odpolední« a »Vyjížděk na řece«. První všední muž a civilista, který se opřel tomuto rozjásání, byl otec Cézanne. Byl též první, kdo si odepřel malovat krásné dívky, popřel v sobě chuť na sametové broskve a krvavé šunky — vyhrnul si docela skromně a nenápadně rukávy a začal stavět obraz. Začal rovnat formy, linie a barvy a ve své velké prostotě marně se snažil být Delacroixem. Je první, jehož obrazy ztrácejí estetickou vůni a chuť, ale za to se prolamují do jiných závažnějších sfér: do oblastí duchovní aktivity. Cézanne je první, kdo rozpárał obraz a pátral po jeho moderní mechanice. Od těch chvil začal býti obraz strojem. Barvy pozbyly mechanické živočišnosti a dostaly charakter jakoby anilinový, t. j. u m ě l ý. V zelené barvě impresionistů mohli jste se provalovat jako v kypré trávě, v zelené barvě Cézannově najde váš duch uspokojení v řadění a funkcích. Obraz impresionistický vydechoval jako ženské tělo, obraz Cézannův vystydl, ale za to se zkonstruoval v samostatný útvar, v němž abstraktní výmysl a skutečnostní forma nabyly rovnováhy. Pak na to přišli dva diabolici. Jeden se jmenuje Gogh a druhý Picasso. Znova se rozplamenil úděl Cézannův, u prvního ve vegetativní opis vnitřní křeči, u druhého v klownské, žonglérské gesto španělského zaklínače. Mezi tím a okolo toho děly se různé ty zajímavosti, kterým se říkalo »směry« a které v poválečném vydechnutí vústily v ty známé empirové a biedermayerovské -ismy, ať jim je otcem Derain, Vlaminck nebo Utrillo. Ty, všeobecně vzato, se celkem obešly bez Cézanna, a výsledek je dnes patrný: nedostatek vnitřní konstrukce a příliš brzká vnější nápodobivost vnesly do obrazů horší a nekontrolovatelnější libovůli citovou i formální než byla u impresionistů.

Vyplývá z toho, že máme dnes krajinky, figurky a zátišíčka (konečně i v literatuře není nepodobný stav), a v životě máme Krajiny, Figury a Zátiší. Život totiž svou tvrdostí a neústupností prodělává denně tu revoluci, kterou starý Cézanne začal před 50 lety v obrazech, a umění se nanejvýš zmohlo na snový a představový stav, zvaný surrealism. V životě už dávno se stali směšnými tak zvaní »citovci«, už dávno zmizely dekorace a ornamenty, poněvadž jsou nepotřebné, už dávno se začlo stavět z betonu, už dávno chcíply pathosy a extase. Staví-li se dnes dům, staví se jen k tomu, aby se v něm mohlo dobře, zdravě, pohodlně, prakticky bydlet; staví-li se most, staví se proto, aby se přes něj mohlo chodit. Nestaví se domy k tomu, aby po balkonech lezly nohaté panny ze sádry a v pokojích pro samé záclony nebylo vidět, kavárny už nejsou spiklenecké

pelechy, ale jasné, vzdušné a čisté místnosti, kde se čtou noviny a pije černá káva. Tady už všude nastala ona hygiena, o které jsme se zmínili, jen ne v umění. Proto se už taky jednu chvíli volalo, že umění je zbytečné a že se vlastně může vůbec vyhodit. Skutečně, může se vyhodit, a nic se nestane. Jako by je vůbec nedělali muži. Ti jakoby utekli mezi architekty, inženýry footballisty, a umění se dostalo na pospas ženám a dětem. Hrají si s ním, baví se s ním a obchodují. Skutečnost utíká mílovými kroky, a umění výtvarné obehnalo se estetickou zdí, kterou překouknout není dovoleno. Pracuje se tam v pravém opaku k tomu, co se děje v životě.

Ale vraťme se k Cézannovi. Ten starý pán může nám pořád býti dobrým učitelem v methodě, což hned tak jiný nám nemůže dát. V prvé řadě ne onen, který nejvíc byl napodoben: Picasso. Musíme si uvědomit, že dráždivost nesmí býti ještě programem a kouzelnictví heslem. První i druhé je osobní záležitost, ale my dnes chceme neosobní, anonymní prvky, z kterých se má stavět svět. Picasso je jistě z těch velikých, kteří si učinili život zrcadlem svých nervů a vybuchovali pak ze všech vnitřních bouří a afektů, aby svět viděl a žasl.

Tyto věci začínají býti dnes koketerií, pretenciosností a pozbyly kreditu. Tak zdá se, že i Picasso vlastně bude postaven mimo vývoj v neobyčejně kuriosní typ samotné existence. To neznamená, že by ztratil na intensitě svého záření, naopak zůstane, jako příklad největšího individualistického rozmachu a gesta v moři výtvarného dění o počátku dvacátého století. Jestliže jsme řekli, že Cézanne poučuje, pak Picasso září, vybuchuje a spaluje. Ty všechny, kteří se sestoupili okolo jeho nebezpečné a nezodpovědné osobnosti. Jako onen pištec z pohádky, Picasso zlákal malíře. Jednoho k tomu, druhého k tomu, třetího k tomu atd. atd., a dohromady vlastně nikam, nanejvýš do slepých uliček, které jednotlivé snaží se vyzdobit pokud možno nejlépe a nejsvědomitěji, zapomínajíce na zazděnost východu a často i nemožnost návratu.

Tato skupina »zazděných« tvoří protipól oné skupině realistické, o které jsme se již zmínili. Je těžko říci, kteří mají pravdu, ale je nasnadě, že cesta těchto je schůdnější a bezpečnější, poněvadž jejich vůdcové nejsou tak nebezpeční a jsou svědomitější Picassa. Vždyť na Derainovi, Vlaminckovi, Mattissovi a p. lze přímo sledovat, jak pěstují kult své učitelské stolice, a lekce udělují žákům v dávkách přiměřených a zdraví neškodlivých. Za to vidím, že jsou dnes malíři, kteří se zařídili, jeden na onoho, druhý na tohoto v celém rozsahu vzoru. To u Picassa nejde. Malí Picassové nemohou pěstovat mistra celého, ale musí si jeden vzít to, druhý ono a ještě mít strach a obavy, čím ten zrádný Španěl zas vybuchne a jakou raketu vypálí. Na ty nové bengály se opět zařídí noví malíři. Tak už sledujeme tento pochod hezkou řadu let.

V celku jde pořád o totéž. Individuum umělcovo nemá stále nové odvahy odosobnění a vyskytují-li se dnes již hlasy o anonymitě architekta a o vymírajícím typu architekta jako umělecké osobnosti, totéž asi brzo se ozve z ateliérů.

Co nám záleží na tom, je-li mistr X melancholik či mistr Y temperament, my toužíme dnes po skutečnosti obrazu vyjádřené, po její živosti a po její intensitě. Moderního člověka nezaujme již obraz, který by byl někdy i dobrým opisem individuelního zažitku. Moderní člověk kontroluje, třebas podvědomě, každou sensaci mírami platnými, požadavky kolektivně udržitelnými. Současný nezájem o výtvarnictví u mužů c e l ý c h a č i s t ý c h vyplývá jen z nedostatku životní plnosti, která se jim z obrazů poskytuje a nabízí. Věříme, že se obejdou úplně bez obrazu, poněvadž jim nic nedává, a zbytečně by je pomotal ve lži, ze kterých se již chválapánubohu životně dostali.

Proto voláme znova po starém otci Cézannovi, po tom prvním zedníku mezi pány umělci, poněvadž u něho jest do mnoha procent zodpovězena většina otázek, které už všude jinde jsou vyřešeny, jen ne a ne v malbě. Toť příčina té »utěšené« situace.

Adolf Hoffmeister:

Konce dadaismu.

(T r i s t a n T z a r a.)

O mrtvých jen dobře, třebaže ještě jsou na živu. Tristan Tzara je kapitolou úzce spojenou s literaturou. Je kapitolou dadaismu. Dadaismus jako protilék nudy, která zaplavila lidské životy, byl vlastně plodem nudy. Je jejím důsledkem. Literatura umírala a stále ještě umírá v smrtelné beznaději. Musila porodit dadaismus. Člověk, který viděl, slyšel, hmatal, čichal, chutnal tento překotně jednotvárný život světa, jenž zredukován byl zobrazen točící se zeměkouli od věčnosti do věčnosti, uvědomil si nesmyslnost všech věcí, které chtěly se zdáti v tomto kolotoči vážnými, moudrými a vznešenými. A naopak pochopil vážnost, moudrost a vznešenost věcí, které se nechtějí zdát, ale jsou nesmyslnými. Dada je produkt inteligence.

Tristan Tzara je velmi inteligentní pán. Když dne 14. července 1916 v Salle Waag v Zürichu četl poprvé M a n i f e s t p a n a A n t i p y r i n a, padl do doby, kdy vojáci si uvědomovali, že hrabat se v zemi, střílet po sobě, mrznout a hladovět je blbost. Z tohoto přesvědčení vyrostlo hnutí, které bylo tak anarchistické, jak je vrozeno lidskému duchu. Ve Francii zrcadlilo se v literatuře literárně, v Německu političtěji, spojeno s osobností tak krvavého významu jako je Georg Grosz. Přes to německý dadaismus nebyl tak čistý a tak duchový, neboť Němci nemají tolik vtipu ani tolik potřeby vtipu. Století, kterým procházíme, přehnalo svou důmyslnost a jediným odpočinkem ducha, kterým je literatura, mohla se stát nakonec jen veselost. Smích. Nesmysl, který je komický, jsa klopýtnutím soustavné každodenní logiky, tak komický, jak porušení mechanického slovosledu. Bergson tak definoval smích.

V manifestu dada 1918 vypráví Tristan Tzara o vzniku dada v roce 1916 v »Cabaret Voltaire« v Zü-

richu: »Stačí, že dada je tady. Proč a jak nemá významu. Dada neznamená nic. Dada pro svého tvůrce nemá příčiny a nemá theorie. Musilo tu být.« Teige o tom píše: »Absurdní a idiotské vtipy jsou nutnou potravou i inteligentního století.« A jinde: »Dada bylo vždy tam, kde žilo umění.« Každý si nedovedl uvědomiti, že je dadaistou. Tristan Tzara se stal z ohromného zástupu vyznavačů jakýmsi výkonným dadaistou jako Huelsenbeck, Picabia, Osiris, Kurd, Viereck, Schwitters a j. Ve Francii vyrostlá z dadaismu skleněná květina s vyplazeným jazykem. Listy její už opadaly do různých táborů, hlavně do surrealistického. Byla na nich dnes neuvěřitelná jména Aragon, Picabia, Breton a ještě Abbé Soupault, který právě vydal svou prvotinu, své Aquarium (r. 1917). Vydávali časopis, který dnes za těžké peníze sotva vyšťouráte u bukinistů »Kanibale«. Z té doby datují se také kousky dadaistů ve Švýcarech, v Lipsku a jinde, kdy na př. uspořádali přednášku a naschvál přeházeli číslice křesel, takže došlo k zmatku v obecenstvu, stejně vyvolali uprostřed pokojné přednášky hroznou paniku výkřiky: divadlo hoří! nebo namazali sedadla klíhem, takže se diváci přilepili a s vytrhanými cáry na zadcích vycházeli s ohromnými nadávkami. Dadaismus se bavil. Proč ne? Tristan Tzara byl jedním z této skupiny. Nejtišší bouřlivák. Vídal jsem ho často brousit po Montparnasse, malého, trochu tučného, postavy jako špulka, s monoklem. Znáte rty táty, který dělá na malé dítě v kočárku brrrrrrrrrr? Takové rty má Tristan Tzara. Veskrze vypadá příjemně. hrozně chytře, až záludně a úžasně obyčejně. V levém oku nosí monokl. Chodí pomalu s rukama v kapsách a dívá se jakoby recitoval začátek ze svého jednoho manifestu:

»Prohlédněte si mne dobře!
Jsem blbec, jsem šprýmař, jsem komediant.
Prohlédněte si mne dobře!
Jsem šeredný, můj obličej nemá výrazu, jsem malý.
Jsem takový jako jste vy!...«

Pod čarou pomlčky dodává: Chtěl jsem si udělat trochu reklamy. A pak sesmutní nad svým osudem. Podívá se hrozně smutně a unaveně: »Kdežto já, chameleon změny vloudění se do pohodlných postojů — mnohobarevné názory pro každou příležitost, rozměr i cenu — dělám vždy opak toho, co doporučuji jiným.«

»Dada staví před čin a nade vše pochybu. Dada pochybuje o všem. Vše je dada. Nedůvěřujte dada.«

Chtěl bych vidět pracovat mozek Tzarův. Musí to být úžasná, houževnatá, jemná, tichá a logická práce a podívaná. Tak ryzí, že potom mu nezáleží na jejím provedení nebo snad proslovení. Naopak řekne celému světu okřídlenou pravdu všech velkých moudrých mužů a žen:

La pensée se fait dans la bouche.*)

Z téhož egoismu a pohrdání, neboť dada pohrdá vším, vystavěl si Tzara vilu, která dovnitř žije, ale frontu má holou, hrubou zdí bez oken. Vilu, kterou mu stavěl nikdo menší než Adolf Loos. Mohl si ji postavit, poněvadž se velmi bohatě oženil a mohl si ji dát vystavět od Loose, poněvadž měl tolik skepse a trpělivosti k nekonečnému čekání. Ze stejného, dnes již nežijícího dadaistického snobismu, který existuje post festum jako konec všeho, jako je snobismus komunistický a snobismus moderní ženy, píše a nepublikuje. Píše a spaluje své verše. Ale stal se z něho dnes pokojný pán, nebije se a neuvádí již v úžas lidstvo drzostí hlásat blbost. Sbírá oceanské plastiky, negerské starožitnosti a obrazy, maje jednu ne z nejvzácnějších, ale jistě jednu ze sbírek nejkrásnějších děl Paříže.

Rozhádal se kde s kým, a je taky živ a taky se usmívá. Dadaismus již dávno nežije, přestaviv se v různé směry různé účinnosti, ale jeho verše či manifesty zůstanou křehkou vzpomínkou na výbušné motory jarních dní. Kraječkou po babičce, nabitou dodnes elektřinou líbeznosti. Jeho autobiografie, vyjádřená v Dodatku k 7 manifestům, čteném v Galerii Povolozkyho v Paříži 19. prosince 1920 v rue Bonaparte, je celou skluzavkou tohoto jednodenního umění, které je nesmrtelné, poněvadž obdoby jeho potkáváme prostě jen žijíce:

Dodatek,
jak jsem se stal roztomilým sympatickým a líbezným.

Sním dlouho. Spáchám sebevraždu 65%. Mám velmi levný život je pro mne jen 30% života. Můj život má 30% života. Chybí mu paže provázky a několik knoflíků. 5% je zasvěceno stavu polovědomé tuposti provázené anemickým chvěním. Těch 5% se nazývá DADA. Tedy je můj život levný. Smrt je trochu dražší. Ale život je roztomilý a smrt je také roztomilá.

Je to parádní co jsem byl v jakési společnosti pitomců. bylo tam moc lidí, Všichni byli roztomilí. Tristan Tzara, malá osůbka, idiot et nevýznačný pán měl přednášku o umění státi se roztomilým. Byl ostatně roztomilý. Každý je roztomilý. A duchaplný. To je líbezné, že? 9 stupňů pod nulou. To je rozkošno, že ano? Ne, to není rozkošné. Bůh není na výši. Není dokonce ani v naučném slovníku. Ale přesto je roztomilý.

Vyslanci, básníci, knížata, princové, hudebníci, žurnalisti, herci, spisovatelé, diplomati, ředitelé, krejčí, socialisti, princezny a baronky, to je roztomilé.

Vy všichni jste roztomilí, velmi jemní, duchaplní a líbezní.

Tristan Tzara vám praví: chtěl by dělat raději něco jiného, ale dává přednost tomu zůstati blbcem, šprýmařem a komediantem.

Buďte na chvíli upřímní: to, co vám tady říkám, je roztomilé nebo blbé?

Jsou lidé (žurnalisti, advokáti, amatéři, filosofové), kteří se dokonce drží jiných forem: podniků manželství, návštěv válek, různých kongresů, akciových společností, politiky, úrazů, dancingů, hospodářských otřesů, nervových otřesů, pro rozmanitost dada.

Nejsa imperialistou nesdílím jejich názoru, myslím spíše, že dada jest božstvím druhého řádu, které třeba postaviti zcela prostě vedle ostatních forem nového mechanismu náboženství mezivládí.

Jednoduchost je jednoduchá nebo dada? shledávám se dosti sympatickým.

Tristan Tzara.

Talent Tzarův je skutečně v jakési lehkosti řadit nesourodé složky světa vedle sebe a dokazovat roztomile jejich soudržnost. Jeho básně jsou prosté, vyprávěné nebo povídané příhody tisíce a jednoho pečlivého nesmyslu. Je těžké napsat dadaistickou báseň jako Tzara. I Tzarovi jistě bylo těžko napsat báseň tak, aby byla dadaistickou. Neboť v literatuře se snadno napíše, ale

*) Myšlenka vzniká v ústech.

těžko provede báseň podle jeho receptu, který vyšel v Dada, manifest o bezmocné lásce a lásce hořké:

Jak napíšeš snadno a rychle dadaistickou báseň.

Vezmeš noviny.

Vezmeš nůžky.

Vybereš v novinách článek asi té délky, jakou chceš dáti své básni.

Vystřihneš článek.

Potom pečlivě vystřihneš každé ze slov, která skládají článek a dáš je do sáčku.

Mírně protřepeš.

Potom vyjmeš ústřižek po ústřižku a složíš tak, jak jsi je vytáhl ze sáčku.

Svědomitě opíšeš.

Báseň se ti bude podobat.

A hle, básníka nekonečně originelního, rozkošné sensibility, třebaže nepochopeného širokou veřejností.

Vyjde nanejvýše zmatení slov, ale přečasto docela rozumný nudný článek, jehož nesrovnalosti nepostřehne čtenář městské nervosy. Vyjde hříčka náhody, která, jsouc třeba zábavnou, je jen krásou, ale není uměním. Úmyslnost je řád. Jednou jsme hráli okolo stolu nějaké putyky v Praze s Teigem, Krejcarem a Le Corbusierem hru na kresleného sekretáře, a vyšli nám takoví podivní zmetkové, kterým jen málo chybělo do umění. Ach, kde končí a začíná umění! Hranice světů, které se prostupují jako dva stíny, že těžko věřit. Tristan Tzara se svým vlastním stínem splynul v komickou osůbku, která je hlavolamem, končícím odsouzením. Řekněte mu několik hrubství, roztočí svůj monokl a jeho mastné rty se usmějí slazeným úsměvem. Myslím, že by bylo pár spisovatelů zásobeno z toho, co si Tzara myslil. Měl jsem dojem, že se tak stále baví, že to je až nudné, nebo jindy, že se tak nudí, že to je až zábavné. Ale jeho klid, který bývá jistě temperamentní, spí v tomto stroji umlčených talentů a usmívá se tiše a záhadně, když je probuzen zájmem o Tristana Tzaru. Tím aktuelnější a historičtější zároveň je tento zájem, čím dál a dál jsme od výkřiku:

»Dada je blbost! Ať žije dada! Dada není literárním směrem, nazdar!«

I život Tristana Tzary je život člověka a život psa, jako je i váš život. Paříž usíná u nohou malého člověka, chundelatá, navoněná, unavená, umilovaná, opilá Paříž, které na pleť se přilepily konfety a spirály. Tristan Tzara se usmívá. Přišel pozdě večer před zavřením ke mně na vernitaž výstavy a dlouho si prohlížel svou karikaturu. Ptal jsem se ho, jak se sobě líbí a nezdržel jsem se smíchu, když odpověděl, jak ostatně musil odpovědět: »Je me trouve assez sympathique«. Konečně, shledávám jej dosti sympatickým.

H. L. Mencken:

O méněcennosti a o ceně poesie.

(Z knihy předního amerického kritika »Předsudky«:)

§ 1.

Dobrého stylu prosaického, praví Dr. Otto Jespersen ve své velké monografii »Růst a složení anglického jazyka«, bylo všude dosaženo pozdě, a je třeba práce celých generací dobrých autorů k vytvoření plynného toku psané prosy. Poněkud níže ukazuje, že to, co říká o prose, naprosto neplatí o verši — že poesie velmi slušného druhu bývá často psána národy a jednotlivci, jejichž prosa je právě tak hrubá a nepůvabná, jako prosa řekněme novějších amerických státníků — a že i tak zvaní Anglosasové z časů Beowulfových, rasa barbarská, byli s to, při příležitosti psáti zpěvy nepochybně sladké zábavnosti.

Není třeba to nijak pracně dovozovat. Pohled na dějiny každé literatury dokáže, že to je zdravý názor. A co víc, je to podpíráno vším, co kolem sebe každodenně vidíme — to jest, díváme-li se literárním směrem. Některé nejlepší verše moderního hnutí, doma i v cizině, byly napsány intelektuálními mláďaty, která by právě tak nemohla napsati prvotřídní paragraf prosou, jako by nemohla přeskočiti Matterhorn — děvčaty právě vyšlými ze škol, mladými důstojníky, staršími tlustými ženami, pokoutními právníky a lékaři, novinářskými zpravodaji, tedy všemi druhy naprostých diletantů ženských i mužských. Devět desetin nejlepší poesie světové bylo napsáno básníky méně než třicetiletými; a hodně víc než polovina z toho byla napsána básníky, kterým nebylo ještě ani dvacetpět. Básnictví bývá vždy sdružováno s mládím, neboť pojednává hlavně o ideách, které jsou mládí vlastní, a jeho názvosloví je právě tak mladistvé, jako jeho obsah. Když člověk slyší o básníku, kterému je víc než třicetpět, zdá se mu nějak nepřirozený, ba i trošičku nestoudný; je to jakoby se setkal se šedivějícím mužem, který by stále ještě hrál Chopinovy valčíky a věřil ve vyběravé příbuznosti. Prosa je zřejmě přísnější a zralejší věc. Všichni velcí mistři prosy museli se celá léta lopotiti dříve, než ji mistrovsky ovládli. Ranná prosa Abrahama Lincolna vyznačovala se pouze tím, jak byla špatná; byla retorická a bombastická a plna zbytečných slov; zkrátka byl to druh poesie. Bylo mu třeba mnoha let tvrdého usilování, než se dotvořil prosté a vybrané prosy svého posledního pětiletí. A stejně tak Thomas Henry Huxley, pravděpodobně největší virtuos v prosté angličině, který kdy žil. Jeho první spisy byly slušné, ale nevýznačné; byl skoro dědečkem, než dovršil svěj nádherný styl. A stejně tak Anatole France, a Eddison a T. B. Macaulay, a George Moore, a Lord Dunsany, a Nietzsche a, abychom se vrátili do starověku, Marcus Tullius Cicero. Bylo mi řečeno, že průměrný věk mužů, kteří vypracovali Oprávněné Znění anglické bible, byl více než šedesát let. Kdyby jim bývalo bylo méně než třicet, byli by ji udělali lyrickou; takto ji udělali kolosální.

Důvod pro to všechno není třeba hledati daleko. Prosa, jakkoli mocné je její působení na vzněty, je vždycky založena v prvé řadě na logice, a je proto vědecká; poesie, ať už je jakýkoli její tak zvaný myšlenkový obsah, je vždycky založena na pouhém vnímání a je proto nejistá a zmatená. Člověk musí ovládnouti své city dříve, než může psáti zdravou prosu; musí se naučiti podřizovat své přechodné myšlenky myšlenkám všeobecnějším a trvalejším; především pak musí nabýti dobré »míry« pro **slova**, to znamená schopnosti, odporovat jejich pouhému sm**ysl**ovému lákání.

K psaní poesie, jež je přijatelná, nebo dokonce dobrá, nepotřebuje ničeho takového. Ztratí-li ruce současně s hlavou, je to vlastně zásluha. Píše-li o věcech, o nichž každý ví, že jsou nepravdivé, způsobem, kterého by se žádný zdravý dospělý člověk nikdy neopovážil použíti ve skutečném životě, je to jen důkazem jeho božské inspirace. Kymácí-li se způsobem dosud nevídaným na zemi či na moři, dokazuje to jen jeho originalitu. Tak zv. formy verse a pravidla rýmu a rytmu nečiní mu obtíží: skytají mu naopak útočiště. Nejsou k tomu, aby ho měly k pořádku, nýbrž prostě aby mu dodávaly určitého vzezření, opatřujíce mu formální řazení, když je docela

mimo řád. Užívati jich, je jako plavati za pomoci plováků. První slovesná skladba bystrého dítěte je vždy nějaká říkačka. Začíná nějakou pošetilou myšlenkou — jež je jen polovinou myšlenky. Kdyby zůstalo u prosy, nemohlo by pokračovat. Ale ke své původní hlouposti připojuje nyní větu, která nemá smyslu, ale která, ačkoliv je logicky nespojená, způsobuje příjemné souznění pouhým zvukem — a výsledkem je pulcovitý zárodek sonetu. Všechny sonety na světě s výjimkou několika (asi náhodných, které jsou zázrak), mají podíl na té základní nesmyslnosti. Všechny z nich obsahují myšlenky, které by se zdály v prose blbé, a věty, které by zněly neohrabaně a nemotorně. Ale v rýmovém útvaru se ta nesmyslnost skryje. Jako náhražku za chybící logickou spojitost nabízí smyslovou harmonii. Když to člověk čte, má neurčitý dojem z příjemného zvuku, a tak se ta vnitřní chabost přehlédne. Je to, abych tak řekl, jako když se člověk dívá na hezké děvče, vhodně oblečené a nalíčené, ve světle rampy. Ale přeložit tu báseň do prosy je, jako když se člověk s tou dívkou setká a ožení se s ní.

§ 2.

Veliká část běžného rozbírání poesie podléhá podstatnému omylu. Ten omyl je v tom, že se na ni nahlíží jako na prostou podstatu, jež se dá vhodně popsat malebnou větou. »Poesie«, praví jeden kritik, »je vyřčení překypujících citových hodnot«. »Poesie«, praví druhý, »je pokus očistiti jazyk od všeho, kromě jeho hudby a jeho obrazů«. »Poesie«, praví třetí, »je vstup do jemných, imaginativních poloh«. »Poesie«, praví čtvrtý, »je pravda, kterou vášeň vnesla živou do srdce«. »Poesie«, praví pátý, »skládá se z toho, co se zdá, a nikoliv z toho, co je«. »Poesie«, praví šestý, »je vyjádření myšlenky hudebním jazykem«. »Poesie«, praví sedmý, »je jazyk rozhodné chvíle«. A tak dále, a tak dále. Všichni odpovídají a přec nikdo odpovědět neumí. Poesie jsou vlastně dvě docela rozličné věci. Může to být buď jedna z nich anebo obě dvě. Jedna je řada slov, které mají vnitřní hudbu ve zvuku a rytmu. Druhá je řada myšlenek, jež jsou samy o sobě falešné a které nabízejí citové a imaginativní uniknutí příkrým skutečnostem denního života. Krátce (upadám, jako všichni ostatní, do frázování) poesie je kus utěšujícího výmyslu, složený k více méně smyslné hudbě — poklepání na rameno ve valčíkovém tempu — veliké osvobození tužeb a potlačených dychtění za zvuků fléten, harf, trumpet, citer a obyčejných houslí.

Jak pravím, poesie může být buď jedno nebo druhé — laskající hudba anebo laskající ujišťování. Není nezbytně třeba, aby byla obojí. Všimněme si známého příkladu z Othella.

> Not poppy, nor mandragora,
> Nor all the drowsy syrups of the world
> Shall ever medicine thee to that sweet sleep
> Which thou owed'st yesterday.

Smysl tohoto citátu v nejlepším případě je jistě velmi neurčitý. Snad ani jediný posluchač ze sta, slyše, jak herec přednáší tyto slavné řádky, nepřikládá archaickému slovu »owed'st«, které je úhelným kamenem celé věty, žádného srozumitelného významu. Nicméně dojem je úžasný. Citát napadá a otupuje schopnost vnímati tak, jako Šubertovo »Dostaveníčko«; slyšeti to — jest smyslové hýření. Člověk, na něhož by to nepůsobilo, mohl by stát bez pohnutí před kathedrálou. Člověk si snadno vzpomíná na mnoho jiných takových výbuchů čisté hudby, jež jsou skoro bez smyslu, ale které nekonečně okouzlují — v Poeovi, v Heinovi, v Swinburnovi, v Marlowovi, ba i v Tennysonovi. Dvě třetiny kouzla ze čtení Chaucera (když ponecháme stranou rabelaisovskou komedii) pochází z pouhého bublání slov; smysl je pro moderního Angličana nebo Američana často neobyčejně temný a někdy docela nerozřešitelný. Všechna sláva Poeova jako básníka zakládá se na pěti krátkých básních. Z nich tři jsou skoro čistá hudba. Jejich myšlenkový obsah je z nejneurčitějších. Nikdo by se neodvážil převésti je do prosté angličiny. Ba i Poe sám vždycky myslil na ně ne jako na vyřčení básnických myšlenek, nýbrž jako na prosté vyslovení básnických (t. j. hudebních) zvuků.

Byl to Američan, profesor F. C. Prescott, který poprvé ve vědecky zkoumal intelektuální obsah poesie. Jeho kniha se jmenuje »Poesie a sny«. Její cena je v tom, že zavrhuje všechny obvyklé mystické a romantické definice poesie a snaží se vypořádat se s věcí v přímých psychologických pojmech. Poesie, praví Prescott, je pouze slovní zhmotnění denního snu, vyjádření hýčkaného přání, pokus, uspokojiti podvědomé toužení tím, že se řekne, že toužení je uspokojeno. Krátce, poesie představuje smělé úsilí obrazotvornosti uniknout z chladných a studících skutečností, které nás svírají — ukonejšiti vrásčité a horečnaté čelo krásným žvastem.

O tom, jak vlastně ten krásný žvast vypadá, je možno se tak dokonale poučiti tím, že otevřete namátkou nejbližší knihu veršů. Myšlenky, které v ní naleznete, je možno rozděliti ve dvě hlavní oddělení. První se skládá z popření objektivních skutečnosti, druhé z popření subjektivních skutečností. Ukázka prvního druhu:

> Bůh je na nebesích
> a vše je dobré na světě.

Ukázka druhého:

> Já sám jsem pánem svého osudu;
> já sám jsem vůdcem svojí duše.

Jest mojí snahou dokázat, že všecka poesie (když zapomeneme pro okamžik na její cenu hudební) může být rozložena v jednu nebo druhou z těchto strašlivých pitomostí — a že podstata jejího charakteru je v tom, že se směle posmívá tomu, o čem každý dospělý člověk, který přemýšlí, ví, že je to pravda. Básník, představujeme-li si o něm, že je upřímný, je prostě člověk, který se zbavuje všech hrůz života na tomto světě a stejně všech obtíží, které mu způsobuje jeho vlastní vnitřní slabost tím, že je dětsky popře. Je to dobře známo, že láska je vznět, který je skoro tak pomíjivý jako vejce — že je biologicky nemožno, aby muž truchlil pro ženu více, než několik krátkých let? Pak básník to vyřídí tím, že ujistí své děvče, že ji nicméně bude milovat navždy — a co víc, že ji zaručuje svým čestným slovem, že ona jeho bude do smrti milovat. Je snad stejně všeobecně známo, že na světě není ničeho, co by se podobalo spravedlnosti — že dobří jsou bezmezně mučeni a že zlí si volně žijí a že se jim dobře daří? Pak tedy básník složí dílo, v němž pověřuje Boha tajemnou a nepochopitelnou theorii zákonodárství, v níž mučení dobrých je něco jako výraz zvláštní přízně, která se jim uděluje za jejich dobrotu. Je snad stejně rozhlášeno, že žádnému zdravému člověku se nelíbí uvažovati o vlastní nevyhnutelné smrti — a že dokonce v čas války, kdy jsou chrleny vzněty, které mají zakrýti tuto skutečnost, že každý voják doufá a věří, že on osobně unikne? Pak básník, když se byl nejdřív pečlivě ukryl před bombami, hotoví sloky, v nichž prohlašuje, že sám osobně je vší takové slabosti dalek — a že sám s rozmyslem bude hleděti vstříc schůzce se smrtí, a že se bude smát ha—ha, až ho střela najde.

Pravá povaha pitomosti takto slavnostně vystavené záleží u veliké míře ovšem na soukromých předsudcích a tužbách

básníkových a přijetí, jakého se jí dostane, záleží tím samým způsobem na soukromých předsudcích a tužbách čtenářových. Proto je často tak těžko shodnouti se o přednostech určité básně, t. j. shodnouti se o její schopnosti ukonejšovat. Máme člověka, který dychtí pouze po živočišných rozkoších nějakého moslimského ráje; jemu, je-li Američanem, »The Frost is on the Pumpkin« (»Ojíněná tykev«), je vznešenou básní. Jsou lidé, kteří dychtí, aby se dostali vůbec z viditelného světa a aby kráčeli po polích asfodelových: ti si libují jenom v mystické poesii Crashawově, Thompsonově a Yeatsově a ostatních. Jsou lidé, kteří se bouří proti špinavému křesťanskému pojmu nesmrtelnosti — což by měla být věčnost, trávená třepotáním křídel ve společnosti zbožných hokynářů a olejářských biskupů; ti nalézají svoji záchranu v nádherném rouhačství Swinburnových. A máme člověka, abychom už skončili své příklady, jemuž vědomí méněcennosti užírá srdce, a který je posedlý velikou touhou ukázati se světu v hrdinské podobě: takový se může uchýlit k plnozvučnému chvastounství Kiplingovu, anebo se může uchýlit k něčemu jemnějšímu, k nějaké básni, v níž vychloubačství je ukryto uměleji, řekněme k básni »Až zemru« od Christiny Rossettiové. Mnoho lidí, mnoho komplexů, mnoho tajných tužeb. Sdružují se ovšem ve skupiny; je-li skupina náhodou dosti veliká, je básník předurčen, aby se stal slavným. Tak je snadno vysvětlena Kiplingova velká sláva v čase předválečném. Obracel se k lidskému typu, který je nejběžnější po typu sentimentálním — to je, obracel se k typu násilnickému a vychloubačskému, k hrubiánskému typu, k typu vlasteneckému. Mémě příkře řečeno, k typu chlapeckému. My všichni jsme byli svého času kiplingomaniaky. Já sám jsem byl jedním a velmi nadšeným, když mi bylo sedmnáct, a napsal jsem mnoho velevýmluvných řad veršů podle vzoru »Tommy Atkinse«. Jestliže jsme byli však nadáni schopností pozorovat a přemýšlet, dostali jsme se z toho válkou anebo rostoucími lety. Tu přichází čas, kdy už netoužíme býti hrdiny a kdy hledáme jen klid, ba snad dokonce naději v rychlé vyhasnutí. Pak se obracíme ke Swinburnovi a »Zahradě Proserpinině« — více falešných ujištění, více libozvučného hraní, nové klinkavé předstírání — ale jak sladké ve dnech stísněnosti!

Tak určité záliby člověku v poesii poskytují znamenité prostředky k odhadu jeho vnitřních dychtění a lehkověrnosti. Hudba odzbrojuje jeho kritický smysl, a člověk se přiznává k hýčkání myšlenek, které by s rozhořčením odmítl, kdyby byly podány obyčejnými slovy. Pravím, že hýčká ty myšlenky. Možná, že prostě je nedobrovolně trpí; možná, že jsou prostě nevyhnutelným dědictvím po jeho barbarských předcích jako jeho slepé střevo. Přemýšlejte o básních, jež se vám líbí, a přijdete tak na mnoho takových intelektuálních zkamenělin — na myšlenky, ke kterým se v žádném případě otevřeně nehlásíte které vám však nicméně působí zvláštní radost. Kladu se sám k prohlídce jako první příklad. Libuji si v sonetu »Slzy« od Lizette Woodworth Reese, Američanky, která by měla být více známa než je. Obsah básně přepsaný v prose by mě rozhořčil, ba dokonce rozzuřil. Není člověka v celém křesťanstvu, který by byl méně křesťanem než já. Ale tady právě ruka mrtvých mne chytá za krk. Moji pohanští předkové byli obráceni na křesťanství v roce 1535 a zůstali v té víře až skoro do poloviny 18. století. Povšimněte si teď nákladu, který nesu: více než dvě stě let křesťanství a před tím tisíc nebo více let uctívání pohanských bohů — t. j. nejmíň dvanáctset let nepřerušené víry v nesmrtelnost duše. Je to pak nějaký div, že svedena nevyrovnatelnou hudbou jednoslabičných anglosaských veršů slečny Reesové, moje vědomá víra je ukolébána ve spánek, poskytujíc tak mé podvědomé víře možnost provalovati se v dávných pověrách?

I tak však moje poranitelnost takovými pověrami je velmi malá a má snahu zmenšovat se tím víc, čím víc mi přibývá let a moudrosti. Jak jsem řekl, jeden čas odpovídalo mé srdce zvýšeným tepem na Kiplingovo tlučení na buben; později u mne nalézal ohlasu vyzrálý romantism Tennysonův; nyní je třeba jednoho z ryzích a základních mámení lidské rasy, abych byl pohnut. Ale pokrok nepokračuje bez přerušení; má mezihry. Jsou dny, kdy každý z nás zakusí něco, jako výlet do minulosti a vrací se k dřívějšímu úseku vývoje. A to jsou takové dny, kdy dospělí lidé se shroutí a rozpláčí jako děti. Tehdy hrají hry anebo pozdravují vlajku anebo se zamilují. Tehdy jsou v náladě vnímati poesii a utěšovati se z jejích zřejmě nepravdivých slavnostních ujišťování. Opravdu civilisovaný člověk, když je celý svůj, necítí žádného potěšení, když slyší nějakého básníka ujišťovat, jako Browning ujišťoval, že tento svět je dokonalý. Takový cane nejen že se mu nelíbí, určitě ho uráží, jako ho uráží blbý článek v novinách; dráždí ho, že se setkává s tolikou tupostí v křesťanství. Může se mu to však líbit, když je opilý, anebo když trpí nějakou zlou horečkou anebo když vrávorá pod tíhou nějaké veliké pohromy. Tu, jak pravím, vývoj se zvrací a člověk se sesmekne zpět do dětství. Pak jde k básníkům stejně jako jde k ženám a k theologii. Právě ty nejvyšší řády lidí snad nikdy netrpí takovými nemocemi ducha, anebo když jimi trpí, nikdy se jim nepodávají. To jsou lidé, kteří jsou tak skrz naskrz civilisováni, že ani nejostřejší útok na jejich city nestačí, aby zbavil jejich rozum vlády. Takový muž byl Charles Darwin. V jeho životě nebylo jediného okamžiku, kdy by hledal náboženské útěchy, a nebylo jediné chvíle, kdy by se byl obrátil k poesii. Díval se vlastně na všechnu poesii jako na hloupost. Jiní prvořadí mužové, citlivější k možné hudbě, kterou obsahuje, hledí na poesii s méně určitým odporem, ale nikdy jsem neslyšel o žádném opravdu prvořadém muži, který by měl nějaké trvalé uspokojení z jejího obsahu.

Poesii vyrábějí a v ní si libují lidé, kteří ještě nedospěli zralosti. Římané měli tucet básníků prvořadého nadání dříve než jediného prosaika, který by jen něco uměl. Stejně Angličané. Stejně Němci. V naší vlastní době jsme svědky toho, jak černoši z jižních amerických států vytvářejí náboženské a světské verše takové jakosti, že je od nich bílí přebírají, a při tom počet černochů, kteří prokazují slušný prosaický sloh, je velmi malý a není tu žádné známky, že by vzrůstal. Podobně bílí autoři američtí vytvořili během posledních deseti nebo patnácti let veliké množství velmi slušné poesie, při tom však jakost národní prosy zůstává velmi špatná, a Američany, kteří mají vybranější prosaický styl, bylo by možno spočítati na prstech obou rukou.

§ 4.

Doposud jsem mluvil hlavně o obsahu poesie. Ta ve své povaze jako druh hudby je zřetelně značně úctyhodnější a obrací se k daleko vyššímu okruhu čtenářů, anebo alespoň k čtenáři, jehož duševní stav je daleko jasnější. Schopnost pro hudbu — čímž myslím melodii, harmonii a znění — objevuje se v historii každé rasy pozdě. Divoch chápe rytmus, ale je naprosto neschopen opakovati nápěv v kterékoliv pochopitelné škále. Černošští nádeníci na americkém jihu, o kterých se všeobecně myslí, že jsou velmi hudební, jsou ve skutečnosti jenom rytmičtí; nikdy nevymýšlejí melodii, nýbrž pouze rytmy. A běloši, na něž hlavně působí jejich barbarské taneční zvuky, jsou na stejné úrovni kultury jako oni. Řekové, kteří zbudovali Parthenon, nevěděli o hudbě nic víc, než prase o předurčení. A opravdu nebylo to dřív než až za renaissance, co hudba, jak ji známe, se objevila na světě, a nebylo to dřív než před dvěma stoletími, co dosáhla vysokého stupně vývoje. V době

Shakespearově hudba v Anglii se zrovna sbírala na nohy; za časů Goethových přicházela právě v Německu k plnému rozkvětu; ve Francii a v Americe je dosud ve stavu divošském. Je to tak nejmladší umění a nejobtížnější a tudíž nejvznešenější. Každý zdravý dvaadvacetiletý mladík dokáže napsat přijatelný sonet nebo navrhnout obyvatelný dům, nebo nakreslit koně, jehož nikdo nebude považovat za automobil, ale dříve než bude moci napsat třeba i špatný houslový kvartet, musí projíti dlouhým a namahavým cvičením, právě jako se musí dřít a lopotit po léta, dříve než dokáže psát prosou, na které se okamžitě pozná, že to je prosa a nikoliv řada pouhých slov.

Cena takových velikých básníků jako Shakespeare není v obsahu jejich poesie, nýbrž v jejich hudbě. Obsah Shakespearových her ve skutečnosti je často dětinský a někdy docela nepochopitelný. Nebylo třeba žádných posměvačných essejí od George Bernarda Shawa a Franka Harrise k dokázání této skutečnosti: je to zřetelné z textu. Člověk kysele běduje při pohledu na generace pedantů, uvažujících o otázce Hamletových duševních pochodů, prostá skutečnost je, že Shakespeare mu nedal o nic víc duševních pochodů než se děje v hlavě biskupově, nýbrž ho prostě užil jako vhodného nátrubku pro trochu nejjemnější hudby, která byla kdy převedena ve slova. Pomysleme si, že má všechen pekelně bystrý čich takového Nietzscheho, a ta hudba zůstává nezměněna: pomysleme si, že je stejně blbý jako vyslanec, a hudba zůstává. Ale tak, jak je notována na jevišti herci, poesie Shakespearova obyčejně ztrácí obsah naprosto. Člověk nemůže přijít na to, co praví Cabotin: člověk může pouze pozorovat, že je to krásné. V Shakespearových hrách jsou celé řeči, jichž smysl není znám ani učencům — a které při tom nepřestávají býti oblíbenými, a zasluhují toho. Shakespeare měl by být tak řazen mezi hudebníky vedle Beethovena. Rád bych věděl, co by dokázal s prosou? To si neumím v mysli rozhodnout. Jednou věřím, že by byl psal prosou tak dobrou jako Dryden, a jindy začínám mít strach, že by byl vytvořil něco tak špatného jako prosa Swinburnova. Měl sluch, ale nedostávalo se mu logického smyslu. Poesie učiní dost, když okouzlí, však prosa musí také přesvědčit.

Nezapomínám ovšem, že je také rozhraní, kde je těžko říci o té neb oné skladbě, je-li to prosa nebo poesie. Lincolnův Gettysburgský proslov pokládá se všeobecně za prosu, a přece já jsem přesvědčen, že je to poesie. A co víc, je jako taková čtena a obdivovaná velikými zástupy amerického lidu. Je to téměř dokonalý příklad utěšujícího, však nezdravého ujišťování, podaného zčeřenými a hypnotisujícími slovy: po převedení do prosté angličtiny výčet skutečností v něm rozesmál by dokonce i pisatele školních dějeprav. V podstatě však potvrzení nalezneme spíše v posluchačích než v básníku. Jestliže posluchači jsou přirozeně rozumní a v střízlivé a kritické náladě, žádající zdravý rozum a důkazy, pak téměř všechna poesie stává se prosou: jestliže však naopak jsou od narození chorobně citoví, anebo jestliže už vypili několik sklenic, anebo jsou-li zamilováni, anebo jsou-li v nějaké jiné měkké a důvěřivé náladě, pak i ta nejhorší prosa, obsahuje-li jen drobet konejšivého popěvku, stává se dojímavou poesií.

V krajnostech však ovšem máme nepochybnou poesii a nevyléčitelnou prosu, a není těžko ten rozdíl rozpoznat. Prosa je prostě způsob psaní, v němž autor usiluje, aby jeho výroky byly přijaty jako pomyslitelně pravdivé, i když se týkají vymyšlených osob a příběhů. Obrací se k bdělé uvažujícímu člověku, který je při plném vědomí. Poesie je způsob psaní, v němž autor pokouší se odzbrojit rozum a způsobit citové vzrušení, částečně předváděním obrazů, které budí mocný ohlas v podvědomu, a částečně pouhým šumem a blábolením slov. Poesie se liší od prosy zvláštním duševním postojem — postojem sebeklamu, popírání skutečnosti, říkání toho, co není pravda. Je to v podstatě úsilí vyhnouti se hořkým životním skutečnostem, kdežto prosa je v podstatě nástroj k jejich odkrývání a vystavování. Jakmile něco nabývá doslovného významu, přestává to být poesií: jakmile to nabývá schopnosti přesvědčit dospělého a dokonce střízlivého člověka v hodinách mezi snídaní a obědem, je to nepochybně prosa.

Nepravdivost prostupuje všechnu poesii dobrou i špatnou. Nalézáme ji i v té nejlepší poesii, kterou doposud svět vytvořil, t. j. v plnozvučných básních židovských Písem. Starověcí Židé byli úžasní básníci. A co víc, byli bystrými psychology a tak věděli, o schopnosti poesie přesvědčovat a okouzlovat důvěřivé mysli — jnými slovy o její schopnosti omamovat posluchače do té míry, že ji bere doslovně tak, jak by mohl přijímat nejhlupší prosu. Toto nebezpečí, jež chová poesie pro posluchače, kteří na sebe dávají lehce působit, je příliš málo oceňováno a chápáno. To je právě široce odpovědno za to, že přecitlivělost stále trvá na světě zřejmě určeném výhradně k výrobě cyniků. Pravděpodobně je také hlavně odpovědno za to, že křesťanství přežívá navzdory tvrdé soutěži, s kterou se setkává v jiných náboženstvích. Theologie křesťanství — to je jeho prosa — není zajisté o nic více přesvědčující, než theologie půltuctu jiných náboženstev, které možno vyjmenovat; je ve skutečnosti mnohem méně přesvědčující než theologie řekněme na příklad budhismu. Ale poesie křesťanství je nekonečně šťavnatější a krásnější než poesie kteréhokoliv jiného náboženství, o němž kdy bylo slyšet. V jednom z Žalmů je více líbezné poesie než ve všech nekřesťanských písmech celého světa dohromady. A co víc, tato poesie je v obou zákonech, v Novém jako ve Starém. Kdo by si uměl představit kouzelnější báseň než je ta o Dítěti ve chlévě? Ta okouzlovala svět skoro po dvatisíce let. Je to prosté, vybrané a přesvědčující. Její síla vzbuditi pohnutí je tak veliká, že v našem věku je na dně plné poloviny laskavosti, romantismu a lidské rozcitlivělosti, jež přežívá v křesťanství.

Jednou, když jsem se prooral šedesáti nebo sedmdesáti svazky špatných veršů, nazval jsem se sám člověkem, který nenávidí poesii. To bylo a je nesmyslné. Pravda je, že se mi poesie líbí stejně mnoho jako každému druhému, když jsem v té náladě. Ale v jaké náladě? V náladě, abych to řekl několika slovy, rozumové a duševní únavy, v náladě vzpoury proti nerozřešitelné hádance bytí, v náladě znechucení a zoufalství. Pak poesie je znamenitým lékem. Nejdřív její sladká hudba ukolébá, a pak její umělé předvedení krásné nepravděpodobnosti ukonejšuje a poskytuje úlevu. Je to únik ze života, podobně jako náboženství, jako nadšení, jako zahlédnutí hezkého děvčete. A k pouhé smyslové radosti z toho, k pouhému nízkému požitku, že se člověk na chvilku dostal ze světa, přistupuje, jestliže je to poesie dobrá, něco daleko lepšího, něco, co se napřahuje do oblasti rozumna, t. j. ocenění dobré práce umělecké. Pořádný sonet je skoro tak potěšující věc jako dobře napsaná fuga. Půvabná lyrika obratně napsaná má všechen technický půvab jemné práce řezbářské. Myslím, že je to odborné mistrovství, které nejvíc na světě obdivuji. Brahms mne okouzluje, poněvadž znal dokonale své řemeslo. Líbí se mi Richard Strauss, poněvadž je pln technické vynalézavosti, protože je mistr ve svém řemesle. A kdo kdy slyšel o lepším odborném mistru než byl William Shakespeare? Jeho hudba byla znamenitá. Hrál skvěle na všechna obyčejná vzrušení — a s jakým výrazem. Ne, nejsem člověk, který nenávidí poesii. Ale i Shakespeare se mi nejvíc líbí nikoliv za čilého rána, když cítím, že bych dokázal každou čertovinu, nýbrž za smutných večerů, kdy mě zlobí staré rány, a kdy nějaká vrtkavá kraso-

tinka mi právě vrátila soubor mých vlastnoručně podepsaných prvních vydání, kdy účty se kupí na mém stole a kdy jsem příliš sklíčený, abych pracoval. Pak si namíchám silný doušek — a čtu poesii.

Přel. *F. Tetauer.*

VĚDA A PRÁCE

Prof. K. F. Koch:

O ranách, které nebolely.

Psal jsem před časem v Přítomnosti, jak lidé neprávem odsuzují veškeru bolest; dnes k tomu chci připojit líčení, jak ji někteří ve válce vyhledávali, jak za ni dokonce platili. Radil mi přítel, abych o tom nepsal. Mohl bys tím podlomit větev, na níž v Evropě sedíme — morální sílu naší armády. To je předně příliš veliké mínění o moci článku, a pak tomu nechci a nesmím věřit, že bychom v té Evropě neseděli na něčem jiném. Což se časy nezměnily? Nesměl by ani dnes ještě říci veliký Bolzano v Praze, aniž by musil do pense: Přijde čas, kdy válka, tato nesmyslná snaha o důkaz práva mečem, bude všeobecně v opovržení? Můj úmysl je prostý. Rád bych také se stanoviska lékaře osvětlil morální bídu světové války a ukázal směšnost každé snahy, hnát někoho proti vůli do válečného ohně.

Dějiny světové války daleko ještě nejsou skončeny se všech hledisek. Mlčí těžký průmysl, velké bankovní domy a mnoho jiných, kteří všichni na tom mají zájem, aby rozsudek nebyl ještě vynesen. Také ani jednomu lékaři nenapadlo, aby napsal plaidoyer tak, jak si jej v srdci musil odnést, měl-li je ovšem otevřené. Lékaři čerpali vlastně z války jen pro svoji vědu. Našli celou řadu nových přístrojů na polámané a zkřivené údy a hledali marně v tom pařeništi mikrobů účinného prostředku proti nim a pak o tom napsali celé knihovny. I já jsem začal v jedné ze svých prací: Bohatému materiálu válečnému vděčíme . . . Jak směšně to zní proti tomu všemu zklamání, jež nás lékaře potkalo. Jak trpko mi bylo, když mi poslali znovu do pole vojína, kterého jsem po prvním zranění celý rok dával plastickými operacemi dohromady. Pak mi ten hodný hoch psal ještě nějaký čas, až pak už nepsal nikomu. Kdo mi pak zazlí, ať jsi kterékoliv národnosti, že jsem v nemocnici v Brně Pöschmanna vedl kolem pokoje jednoročáků a klidně hlásil, že je pokoj prázdný. Je to přímo groteskní, že on by byl vyplnil povinnost, na niž přísahal — kdyby ty hochy byl poslal na smrt, — a já tím, že jsem šlápl na svoji povinnost až do bláta podvodu, jsem jim možná zachoval život. Lehce se směje jízvám druhý, kdo sám ještě rány neutrpěl, a kulhavý se snáze ohne pro kámen, aby jím hodil. Kdyby byl k tomu ještě rozvážný, počkal by s tím kamenem, až co mu ještě řeknu na obranu.

Bylo to v době, kdy jste všichni byli naši pacienti a kdy ve vás všech byla malá dušička; srdce pak otevřeno dokořán, víc než ústa od hladu. Snadno se lékař mohl podívat tak hluboko, jak právě dovedl. Když si k tomu získal ještě důvěry, tu zbyl jen krok ke zpovědi a nezklamal-li důvěru pacientovu, nemohl mu odepřít rozhřešení. Je v tom mnoho pravdy, že lékař vidí člověka v jeho nahé slabosti, advokát v celé špatnosti a kněz v celé hlouposti. Vysvítá z toho také veliká výhoda, kterou máme před svými konkurenty. V nemoci obyčejně povolují všechna tlumidla, společenská, kastovní, ba i tak zvaná morální — a lékař vidí před sebou duši, řídící se téměř jen životními pudy. A těm všem v čele stojí vůdce, pud všech pudů — pud zachování života. Filosofové to vyjadřují krátce: Nejvyšší cíl života je žíti. Stejně jako v chorobě, tak při jiných pohromách, hlavně hromadně lidstvo postihujících, oživne neodolatelnou silou tento pud. Ve světové válce nikdo jej tak často nečetl v lidském oku, jako právě zase lékař. Pronikal bytostí jedincovou tou měrou, že jej připravil přečasto o rozumovou soudnost. Viděl jsem odvážit se člověka tak daleko, že pokusem zachrániti se před přední linií sám utratil svůj život.

Jak se každý horečně vyhýbal ohni, a jak se nikomu nechtělo, nakonec ani největším fanatikům, je dostatečně známo, méně snad budete věděti o cestách a prostředcích, jež před službou venku měly chránit. Podotýkám hned, že užívány byly všemi národnostmi bez rozdílu, částí hned, těmi ostatními teprve později. Kdyby byla válka trvala ještě déle, došlo i na svaté. Samozřejmě nechyběli ani Němci, jenže se jako exponovaný činitel války nikdy k tomu nepřiznali. Později nám toho ovšem nebylo už třeba, měli jsme tak bohaté zkušenosti, že nás nebylo možno klamat. Náš člověk se totiž našinci obyčejně záhy přiznal, a tak jsme získali svoje zkušenosti a já zápisky, z nichž chci právě několik zajímavých episod vyjmouti.

*

Členové našeho národa bojovali neobyčejně energicky proti tomu, aby byli posíláni do prvních řad. Postavil se tedy na odpor nejen ideově celý národ pod odbojnou vlajkou, s mužnou myšlenkou namířenou proti Rakousku — ale bojoval také každý jednotlivě za svoji osobu, již chránil před prvou linií. Až teď budu vypravovat, jak se to provádělo, mnohý z čtenářů si možná vzpomene, že on sám, nebo jeho kamarád to nastrojili jinak, třeba i lépe. Já jen vybírám z každého druhu případ jeden, který se mi právě zdá nejzajímavějším.

Hned na začátku, když jsme v tom ještě neuměli chodit, přinesli k nám do Brna případ zástřelu břicha Ani jsme si na něho netroufali sáhnout, na chudáka,

a léčili jsme ho hlady. Tím spíše, když nám roentgen ukazoval ruskou kulku někde v břiše. Rána vstřelná se však nechtěla hojit a tím vzniklo ve mně podezření. Kontrola roentgenem zatím dokázala, že kulka přirozenou cestou byla odešla, ale rána stále zůstávala otevřena. Tu jsem na pacienta udeřil přímo a za slib pomoci se mi vyzpovídal. V bramborové kaši polkl ruskou kulku a ránu vstřelnou si vypálil cigaretou; viděl totiž na frontě, jak se opatrně zacházelo se střelnými ranami břicha a nebál se ani toho hladu. Jakmile se rána začala celit, pomáhal vždy trochu cigaretou. Výsledek konečný byl: Superarbitrace na srůsty v břiše, služba C. Sebevědomí mne vyzdvihlo na detektiva, povzbuzovaného prvním velkým úspěchem.

Užívání vnitřních léků v dávkách jedovatých bylo velmi rozšířeno. Byly tak vyvolávány nejčastěji poruchy srdce, žloutenky a zánětlivé stavy ledvin, a to všechno se zapíjelo ještě kulturami bacilovými. To nám lékařům bylo ovšem většinou známo. Jednalo se obyčejně o přechodné účinky, až na případy soustavného ubíjení organismu delším užíváním jedů. Tu jsem často viděl vraky lidské, udržující se s námahou na »C«, kteří prošli i ohněm Stejskalova konstatýrunku ve Vídni a většinou ještě dnes trpí na následky svého počínání. Báječně se měli proti nim tak zvaní bacillentrégři. Na frontu se báli je pustit, jíst mohli třeba klobásy se zelím, když někoho na Moravě měli, a vypadali pak deset let předválečně, na největší zlost Teisingerovu. To však jsou známé historie, nechci se jimi zdržovat, stejně chci pominout prostředky, jimiž bráněno bylo hojení ran. Mezi nimi nechyběl ani ženou těžce sehnaný švýcarský sýr (musil být pravý), vyskytl se i koňský trus a převládaly rostlinné jedy. Chci hned přejít k případům, které měly sloh.

V Čechách bylo několik škol, v nichž se učili vojáci za peníze nebo jen pro dobro věci simulovat epilepsii. Tyto školy fungovaly bezvadně a nebyly nikdy prozrazeny, tak dovedli k sobě tenkrát držet naši lidé. Měli jsme na operačním sále vojáka, který ještě po převratu simuloval za dvě koruny záchvat tak důkladně, že se mu vědecky nedalo nic vytknout. Kde se tomu naučil, to neprozradil ani za velké peníze. Později vznikla v Rakousku již nedůvěra k epileptikům, a dobrý můj známý, v civilu odborný učitel, musil simulovat záchvat na latrině. Hrozný pohled, který ubožák po záchvatu skýtal, zaplašil každou pochybnost, a pustili jej z fronty.

Ještě více energie bylo třeba vynaložit na simulování šílenství. I tomu jste se mohli naučit v Praze. Při tom platilo staré přísloví, že jen síla vůle dělá člověka velikým. Simulovati šílenství je neobyčejně vyčerpávající a vyžaduje individualit velmi silných, mají-li vytrvat a neprozradit se. Menších pokusů bylo hojně — na příklad dávat najevo nenávist k zlatým límcům a strhovat je pánům s krku, vydávat se za čínského cisaře a požadovat patřičné pocty od důstojníků, vojín Nemrava, konečně sem patří i Švejk. Všechny tyto pokusy byly nakonec přece jen obyčejně marné a nekončily úspěchem, nestačila pravidelně síla. Mohu uvésti zajímavý případ, který jsem pojmenoval ve svých zápiscích gumovým mužem. Kdykoliv bylo vyvoláno jeho jméno, vždy udělal ve vzduchu přemet, stejně na marodce, jako ráno v řadě při raportu a neochabl ani, když ho vojáci volali z legrace. Když se se mnou loučil, osvobozen po posledním kozelci před superarbitrační komisí, stiskl jsem mu ruku, podíval se mu do očí a řekl: A teď, Pecháčku, už kotrmelce nedělej. A neudělal. Levá spojka Slavie simulovala na Karláku šílenství a chytala hvězdy, Mars, Jupiter i Venuši a do cely nikoho nechtěla pustit. V neděli potom, co jej pustili na revers domů, hrál už na Letné.

Podobné školy, jak jsem se o nich zmínil, byly také hojně rozšířeny v Polsku, kde se také mohli naučiti vojáci způsobit si výhřezy konečníku, zkřiveniny páteře, kyčlí se značným kulháním a podobné pěkné věci. A tu jsem na vlastní uši slyšel, jak ti lidé v nouzi všechno prozradili, takže jela z Vídně komise zatknout celou školu u jednoho holiče. Zatím však už přišel nový šlágr, bylo to na konci roku sedmnáctého. Injekcemi dráždivých látek pod kůži vyvolávány byly hnisavé záněty podkožního vaziva, často pohřichu i hlubších vrstev. Nová metoda došla neobyčejné obliby, takže dojely často celé vlaky domobranců se stejnými flegmonami domů na žně. Mně se beze všeho přiznali někteří, že chodil po vlaku desátník se stříkačkou a rozdával injekce za skývu chleba, desetikorunu, ale také za upřímnou prosbu. Právě na oddělení ve Vídni, kde jsem působil, byl koncentrační tábor všech poškozenců, a pro tyto flegmony nám ovšem brzo místo nestačilo, ač nám většina lékařů případy vůbec neposílala. Postup našeho profesora při zjišťování vstříknutého prostředku byl jednoduchý — onemocnělá tkáň byla vyříznuta a všichni lékaři musili k ní čichat. Snadno ovšem mohli poznat, co bylo vpraveno pod kůži, benzin, petrolej či terpentýn. Že jsem se tehdy poprvé nedohodl se svým šéfem, na tom měl vinu můj nos, který cítil vždycky něco jiného, než ostatní kolegové. To bylo ovšem mrzuté, poněvadž takový nejednotný protokol neměl před soudem ceny, a proto mi později už ani nedávali čichat. Našla se však pomoc jiná, měli jsme ve Vídni celou řadu našich auditorů (ani nevím, jak ti se tam udrželi) a ti to potom protahovali, jak jen mohli, vždyť už se psalo l. P. 1918. Na akty sedal pomalu prach, až nastal převrat. Tak jsme spolu s dr. Maďaričem vyhráli leckterou při.

Nyní ještě honem tři vzácné případy, jež vysvětlují, jakými divy nám zůstala uchována naše inteligence Universitní profesor si propíchl sirkou ušní bubínek a způsobil si těžkou poruchu statického ústrojí, aby unikl nebezpečí fronty. Posluchač techniky pohmoždil si

v Dolomitech sám velkým balvanem nohu, a když se za frontou v baráku rychle lepšila, tloukl do ní na záchodě klackem tak dlouho, až zase opuchla. Než dojel do Čech, musil to opakovat ještě dvakráte. Jiný vysokoškolák oklamal vědu metodicky. Přivlastnil si v infekčním baráku od dysenterika, rumunského cigána, plnou mísu a sedl si na ni sám. Tak může milý čtenáři vzniknouti těžká dysenterie, třebaže na to pacient nevyhlíží, a všechny bakterielní kontroly dopadnou tak dlouho positivně, pokud se k stolici přidává obsah zázračné oné míry. Nezapomenu nikdy, jak mi pacient líčil dlouhou rekonvalescenci na lodičkách na Vltavě ztrávenou.

Není tu místa, abych se ještě aspoň o několika bizarních případech zmínil, myslím, že však stačí, co bylo vylíčeno, abyste mohli pohlédnout v duši člověka, jemuž bylo ukládáno o život. A to právě v době, kdy si ho nejvíce vážil, kdy si byl vědom, že to je jediné, co si ze světového požáru musí vynést. Vrátil se k primitivnímu, ale zato zdravému názoru, že pánem svého těla je on sám a že s ním může dělat, co chce. A tak se ukázalo, kdo byl slabochem a kdo bohatýrem. Kdo si dal do boty oblázek a týden po něm šlapal, aby si za velké bolesti, ale malý čin získal čtrnáct dní prodloužení života, a kdo byl tím bohatýrem a založil zelený kádr. Opakuji, jen síla vůle dělá člověka velikým či malým, slabochem a rekem. Kladete věnce na hroby neznámých vojínů, pozdravte se mnou také všechny tyto žijící bohatýry.

D O P I S Y

Proč je Indie tak slabá.

Vážený pane redaktore!

V posledním čísle Přítomnosti přinesli jste překlad několika stránek z knihy americké žurnalistiky Katherine Mayo: »Matka Indie«. Dobře podotýkáte v úvodních řádcích, že kniha její vzbudila značný ohlas. Ohlas tento byl dvojího druhu: jedni si stěžovali, že Kath. Mayo falešně reprodukovala jejich slova, jako na př. Rabíndranáth Thákur (a mnozí jiní), druzí uváděli mylná její tvrzení na pravou míru, opravujíce ji v jednotlivostech i v duchu, a tak spatřilo světlo světa asi deset nových knih na knihu Miss Mayo navazujících a s ní polemisujících, jako na př. Father India (napsal S. C. Ranga Iyer, člen indického zákonodárného shromáždění), Sister India (bylo vydáno anonymně v Bombaji), Unhappy India (»Nešťastná Indie«, napsal Ladžpat Rai, před krátkou dobou zemřelý indický politik), což jest publikace daleko nejzávažnější. Spisovatelé těchto knih ukazují, jak Miss Mayo z jednoho nebo několika případů dělá typ, jak neprávem generalisuje, jak tvoří nesprávné závěry, jak vybírá s oblibou jen stinné stránky indických zvyklostí, zkrátka, že jí nejde o problém, kterým postavení Indie dnes pro celý svět je, nebo aspoň by mělo být, nýbrž o sensaci. Přidejme k této sensaci ještě to, že kniha Miss Mayo je psána lehce a dovedně, že byla anglickým knižním trhem i tiskem živě podporována, vysvětlíme si její úspěch. A proto mě mrzí další slova, kterými uvádíte překlad: »Myslím, že Miss Mayo odpovídá dobře na některé záhadné indické otázky«.

Ne, Miss Mayo ve skutečnosti neodpovídá dobře na záhadné indické otázky jednak proto, že za kratinké své návštěvy v Indii nemohla k jádru otázek proniknouti, a za druhé proto, že nemá ani dobré vůle k tomu, aby k tomu jádru pronikla. Zdali pak moudře uvážila, že ony ruce, které zve »slabými a nejistými, aby uchopily uzdu vlády a udržely ji«, jsou ruce synů, jejichž otcové již v dávné minulosti vytvořili nádherná díla stavitelská, a přece již v té době byl onen zvyk ranných sňatků, jež jsou podle Miss Mayo pramenem té slabosti a nejistoty? Nemíním však stavěti tvrzení svá proti tvrzení Miss Mayo, ale chci Vám aspoň jediným dokladem ukázati na nespolehlivost auktorky knihy »Matka Indie«, a mým svědkem není snad některý spisovatel uvedených polemických knih, nýbrž anglická lékařka.

Miss Mayo praví na 29. a n. stránce své knihy: »Indická dívka očekává obvykle mateřství devět měsíců, po dosažení puberty — nebo někdy mezi čtrnáctým a osmým rokem. Věk posléze uvedený je nejzazší mezí, ačkoliv v některých vrstvách není výjimkou; věk dříve uvedený je hrubě nad průměr«.

Nuže, nad tímto sensačním, ale nepravdivým tvrzením se pozastavuje 10. října v Times of India Dr. Miss M. J. Balfour, M. B. (její list je ocitován též v kalkutské Modern Review 1927): »Nedávno jsem měla příležitost čísti »Matku Indie«, a užasla jsem nad některými údaji v ní, zejména týkajícími se matek, které jsou ještě dětmi. Mám doklady týkající se této věci, které jsem sebrala, studujíc podmínky porodů, a prosím Vás, abyste je laskavě uveřejnili, neboť doufám, že snad poslouží někomu, kdo chce psát odpověď na »Matku Indii«. Mám záznamy o 304 hindických matkách, které porodily první dítko v bombajských nemocnicích. Průměrný věk je 18·7 roku. Z toho 85·6% bylo matek sedmnáctiletých nebo starších, 14·4% bylo mladších než 17 let; 14 let byl nejmladší věk, a byly jen 3 matky tohoto věku. Srovnala jsem tyto číslice se zprávami madrásské porodnice za léta 1922—24. Tam porodilo 2.312 matek první dítko. Průměrný věk byl 19·4 roku. Z toho 86·2% bylo sedmnáctiletých nebo starších a 13·8% bylo mladších než 17 let, 13 let byl nejmladší věk. Bylo 7 matek třináctiletých a 22 matek čtrnáctiletých. Madrásské číslice vztahují se nejen na hindky, nýbrž i na ženy jiných vyznání. Mám zprávy o 3.964 porodech z jiných částí Indie, včetně sever. Z těchto jenom 10 bylo pod 15 let, 13 let byl nejmladší věk.«

Americká žurnalistka prohřešila se na Indii. Stránka za stránkou její knihy byla uváděna na pravou míru, ale hlasy Indie nepronikají do světového tisku. Pokládá se přes to, že jí byly dokázány hrubé omyly, za dobrý pramen poučení. I českému čtenáři jsou nasazovány na oči brýle mámení. Proč se čtenář nedovídá o úsilovné práci sociálních reformátorů, kteří žádají, aby zákonem bylo trestáno, když rodiče nebo poručníci provdají dívku dříve, než je jí 16 let, proč Miss Mayo nerozbírá s rozvážným klidem otázku, jak je to přece možno, že tak malý počet Evropanů ovládá nespočetné miliony, proč neprobírá kriticky a nepředpojatě politické deportace, periodické hladomory, hospodářskou slabost zemědělských vrstev atd.?

Když jsem se loni loučil s básníkem Rabíndranáthem Thákurem (a jemu bylo již také ublíženo v sloupcích Přítomnosti), pravil mi, že nyní, když jsem uviděl pravou duši Indie, budu se jí moci zastat. Těchto několik řádků je malou splátkou tehdejšího mého slibu.

Ve vší úctě oddaný

V. Lesný.

Uniforma generace a numerus clausus.

Pane redaktore,

v poslední době píše a mluví se mnoho o »Studentských« uniformách. V »Poznámkách« poslední »Přítomnosti« píše pan FZK o nich jako o věci celé dnešní studentské generace. Rád bych dalším zjistil, je-li tato věc skutečně věcí celostudentskou.

Myslím, že pan FZK správně postřehl, že myšlenka uniforem nemá otce, jen strýčky. Nenazval bych obhájce »strýčky«, ale spíše »porodními bábami«, které úsilovně pomáhají na svět myšlence, jejíž otcovství zůstává za tajemnou oponou spolkového zákulisí. Myšlenka uniforem byla počata v spolku posluchačů strojního a elektroinženýrství v Praze — pokud jsem informován — již v r. 1920 nebo 1922. Od té doby pracovala k porodu tiše, velmi tiše. Až na letošním fakultním plese počalo dítě křičet do světa: »Já se rodím.« Takový je celý ráz uniformové akce: není to věc studentská, je to věc několika lidí, kteří — z pohnutek, jež nám ostatním nejsou dosti jasné — uniformy počali.

Věc vypadá takto: Spolky posluchačů inženýrství stavebního, architektury, zeměměřictví, inženýrství směru vodohospodářského a kulturního, inženýrství komerčního a inženýrství zemědělského jednak na svých fakultních schůzích, jednak svými delegáty ve Sboru posluchačů vysokého učení technického uniformy zamítly. Výbor Spolku posluchačů strojního a elektroinženýrství a fakultní schůze Spolku posluchačů inženýrství chemie uniformy přijaly. Je zajímavo, že chemici přijali uniformy poměrem hlasů 35 proti 23, kde oněch 35 hlasů byly většinou hlasy posluchačů I. a II. ročníku, kdežto proti hlasovali téměř všichni přítomní posluchači III. a IV. ročníku, jakož i absolventi, inženýři, asistenti atd., jedním slovem starší. Neopomeňme, že na tuto schůzi přišli asi všichni ti, jimž se uniforma líbila, z těch však, kteří byli proti a které uniforma proto nezajímala přišli jen ti, kteří se rozhodli proti uniformě vystoupiti aktivně. 35 z 320 příslušníků fakulty je jistě příliš málo, aby se mohlo říci, že většina chemiků je pro.

Chtěl bych jen ještě vysvětliti »numerus clausus«, který je na strojnické fakultě pražské techniky zaváděn a který prý je proti »jednoduchému předpokladu svobody a demokratičnosti, jako je svoboda studia«, jak píše pan FZK. Numerus clausus rozpadá se na dva oddíly a je potřeba, abych je stručně vysvětlil. K postupu z I. do II. ročníku strojnické fakulty je nyní třeba — vyjma řádného absolutoria všech pro I. ročník předepsaných přednášek a cvičení také dosažení určitého počtu »jednic«, t. j. složení několika zkoušek s úspěchem. Jednice počítají se jednak podle kvality zkoušek, jednak podle výsledku. Tedy podle velikosti zkoušek a podle známky. Počet stanoven na 25. K tomuto počtu jednic dospěl autor návrhu, prof. Felber, takto: sečetl všechny jednice absolventy I. ročníku dosažené v té době, kdy ještě postup z I. do II. ročníku nebyl vázán takovýmto ustanovením o minimálním prospěchu. Tento součet dělil počtem všech posluchačů, jejichž jednice byly sčítány. Výsledek — matematický průměr — odpovídá tedy prospěchu průměrného posluchače. To, že by podprůměrní měli míti možnost pokračovati ve »studiu«, jistě nikdo žádati nebude. Jiná věc však je, že ministerstvo školství, jemuž návrh prof. Felbera byl předložen, sice na počet 25 přistoupilo, dosažení jeho však ztížilo, t. j. stejným výsledkem určité zkoušky dosáhne se nyní menšího počtu jednic, než při systému započítávání těchto dříve. Zde se ukázalo, jak úřad dovede přes přesnou a vědeckou práci pedagoga, který pečlivě uvažuje a promýšlí, než něco navrhne, učiniti škrt perem bez úvahy, bez statistiky. Druhá složka numeru clausu jest, že počet těch, kteří smí postoupiti z I. do II. ročníku, i když dosáhli předepsaného minimálního výsledku, jest stanoven na 200. Podle informací, podávaných prof. Felbrem, zdá se, že je to opět požadavek ministerstva, které diktuje numerus clausus. Cifra 200 je dána projektem nové budovy vys. školy strojního inženýrství v Dejvicích, t. j. maximální kapacitou. Podotýkám, že tohoto počtu kandidátů II. ročníku nebylo vůbec ještě nikdy dosaženo, že tedy se nedá očekávati, že by byl kdy tento num. clausus praktikován. A i pro ten případ slibuje a priori profesorský sbor strojnické fakulty, že bude povolovati jeho překročení. Tento numerus clausus možno tedy — neuvažujeme-li o něm jako o zásadě — kritisovati jen s hlediska účelnosti jako zbytečnost, z níž se však »nestřílí« a proto myslím, že není tak závažné, trvá-li či ne. Chci jen konstatovati, že, pokud vím, SPSEI učinil vše, co mohl: uspořádal o numeru clausu členskou schůzi, na níž právě takto věc byla osvětlena. Míní-li p. FZK, že dnes fakultní spolek má ještě jiné možnosti do věci zasáhnouti a proti studijním ustanovením brojiti a je potírati — mýlí se. Fakultní spolky jsou bezvýznamné a nemohoucí jak sám připouští větou: »Studenti patrně cítí, v době, kdy jsou postaveni, jako nevýznamní pro veřejný život, docela stranou...« Čím to bylo způsobeno, je-li to správné čili ne, nebudu zde rozebírati. *jpa.*

NOVÉ KNIHY

Theodore Dreiser: »Americká tragedie«. Román. Přel. K. Kraus. Kniha první. 61.50 Kč. Románové knihovny »Proud« svazek 43. Vydal »Čin« tisk. a nakl. družstvo čs. legionářů v Praze. Jméno Theodora Dreisera, největšího žijícího amerického romanopisce, proniká k nám příležitostnými zmínkami asi od roku 1925, zejména pak po Dreiserově návštěvě republiky a presidenta Masaryka na podzim 1926. A ještě dnes je u nás znám sotva něčím více než pouhým jménem, ač jeho první velký román »Sister Carrie«, jenž mu ve vlasti získal jméno »amerického Zoly«, vyšel už v roce 1900, a ač pro nás Čechy má Dreiser zvláštní kouzlo tím, že pochází z české krve, neboť jeho babička byla Moravanka a uměla dobře česky. Nakladatelství »Čin« uvádí k nám Dreisera po prvé. Vydá postupně všechna jeho stěžejní díla. »Americká tragedie« je román z americké společnosti s osudem muže, jenž se odhodlal k vraždě, aby dosáhl svého cíle — své lesklé kariéry, a jenž skončil na elektrickém křesle. To je jednou větou vyjádřený obsah románu, který obrazí všechny stránky amerického života, jeho víry, mělčiny, bažiny, brutality i tragedie.

Božena Benešová, Podzemní plameny. Román. Vyšlo jako 11. sv. knihovny Horizont nákladem Pokroku. Cena 35 Kč. — Román tento je druhou částí trilogie, z níž prvá část, Úder, byla poctěna státní cenou. Román zobrazuje nejpohnutější dobu našeho národního osvobození. Dějištěm je Praha a doba rok 1917. Tehdy válečná i politická situace byla českým snahám velmi nepříznivá. Ale přes to, naděje žila ve všech českých srdcích. Několika typy zachycuje těžké ovzduší.

Lydia Sejfullina, Kain-Kabak. Autorický překlad V. Chába. Vyšlo jako 12. sv. knihovny Horizont nákladem Pokroku. Urálský zbojník Alibajev je hrdinou tohoto románu z cizího prostředí, v němž staletý styk bílé a žluté rasy vytvořil zvláštní temperamenty a osudy. Tento neznámý svět je zde vykreslen s takovou opravdovostí, že čtenář nevyjde z údivu a upřímného zájmu o osud všech hrdinů.